

VENEMAA EESTLASTE JA OPTEERIMISE KUVAND EESTI AJAKIRJANDUSES AASTATEL 1920–1924

Liisi Rannast-Kask

Eesti Vabariigi ja Nõukogude Venemaa vahel 2. veebruaril 1920. aastal sõlmitud Tartu rahuleping andis võimaluse Venemaal elavatele eestlastele opteerida ehk astuda Eesti kodakondsusesse ja tulla elama Eestisse. Hinnanguliselt elas Vabadussõja lõppedes Venemaal üle 200 000 eestlase,¹ suurem osa neist Venemaal loodud Eesti asundustes, mida 1918. aastaks oli üle riigi vähemalt 318. Linnadest elas kõige rohkem eestlasi Peterburis, nende arvu on hinnatud 1917. aastal koos sõjaväelastega 50 000-le.²

1920. aastaks oli Venemaal kogu majandus natsionaliseeritud, sõjakommunism tõi kaasa ulatusliku näljahäda. Küllaltki jõukalt elanud Eesti asunikele mõjus rängalt Vene kodusõjaga kaasnenud rüüstamine, maade võõrandamine, maksustamine ning ka (eestlastest) kommunistide agitatsioon.³ Tartu rahulepingu artikkel IV andis nii Eestis elavatele mitte Eesti soost isikutele kui ka Venemaal elavatele Eesti soost isikutele õiguse valida Vene või Eesti kodakondsus. Eestlastel tuli optatsiooni päevast alates Venemaalt lahkuda ühe aasta jooksul; alles jäi õigus kinnisvarale ning õigus kaasa võtta vallasvara. Nii Eesti kui ka Vene valitsusel oli õigus keelduda isikut oma kodakondseks vastu võtmast.⁴ Eesti soost isikute all mõisteti inimesi, kes ise või kelle vanemad olid pärit Eesti territooriumilt.⁵

¹ Helen Rohtmets, “The repatriation of Estonians from Soviet Russia in 1920–1923: a test of Estonian citizenship and immigration policy”, *Journal of Baltic Studies*, 42:2 (2011), 169–187 (170).

² Raimo Raag, “Pilguheit Venemaa Eesti asunduste kujunemisele”, *Eesti kultuur võõrsil: Loode-Venemaa ja Siberi asundused*, toim. Astrid Tuisk (Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, 1998), 22.

³ Eli Pilve, Meelis Saueauk, “Eesti kodanike opteerimisest pärast Tartu rahulepingu sõlmimist, I”, *Akadeemia*, 10 (2009), 1940.

⁴ Tartu rahu, artikkel IV. – Tsit: Edgar Mattisen, *Tartu rahu* (Tallinn: Eesti Raamat, 1989), 454.

⁵ Pilve, Saueauk, “Eesti kodanike opteerimisest, I”, 1941.

Opteerimiskomisjonid alustasid Venemaal tööd 1920. aasta mais. Faktiliselt oli tegu Eesti esindustega Venemaal; ametlik saatkond loodi Moskvasse alles 1921. aastal. Opteerimise palveid said Venemaa eestlased esitada opteerimiskomisjonidele Moskvast, Peterburis ja Siberis (Omskis) kuni 1. jaanuarini 1922. Taotlused saadeti Eestisse, kus need vaadati siseministeeriumis üle, mis muutis opteerimisprotsessi aeglaseks. Tuli ette, et kõikide Eestisse saabujate tausta ei jõutudki kontrollida, täiendavaks kontrollpunktiks muutus Narva rajatud karantiin.

Opteerimistaotlusi esitati 1922. aasta 1. jaanuariks 106 067 isiku kohta,⁶ Eestisse jõudis ligikaudu 40 000 inimest.⁷ Nii suure hulga inimeste vastuvõtmist on peetud problemaatiliseks nii noore Eesti vabariigi majandusele kui ka julgeolekule⁸, kuna Vabadussõja-järgses Eestis alles toimus oma riigi ülesehitamine, läbi viimisel oli maareform ning majanduse ümberkujundamine.

Opteerimisprotsessi on uuritud Eesti võimuesindajate lähtepunktist, kasutades analüüsis ka ajalehtedes ilmunud materjali aastatest 1919–21.⁹ Samuti on kajastatud välisinduste tegevust Venemaa suunal¹⁰ ning lisaks opteerimisprotsessi kitsaskohtadele on kirjeldatud Venemaale jäänud Eesti asunike edaspidist saatust¹¹.

Käesoleva artikli fookuses on Eesti avalikkuses levitatud info opteerimisprotsessist ja nii Venemaalt naasnud kui ka sinna jäänud inimeste olukorrast. Vaatluse all on Venemaa eestlaste portreerimine aastatel 1920–24 neljas suures päevalehes – Vaba Maa, Päevaleht, Postimees ja Kaja. 1920. aastate alguses oli ajakirjandus peamine informatsiooni kanal ning kahtlemata nii avaliku arvamuse kujundaja kui ka peegeldaja. Analüüsiks valitud ajalehtedest kolm on 1920. aastate Eesti ajakirjandusmaastikule tüüpiliselt suurte parteide häälekandjad.¹² Vaba Maa oli Eesti Töerakonna, Postimees Eesti Rahvaerakonna,¹³ ajaleht Kaja aga 1919. aastast

⁶ Pilve, Saueauk, "Eesti kodanike opteerimisest, I", 1959.

⁷ Rohtmets, *The repatriation of Estonians*, 182.

⁸ Eero Medijainen, *Saadiku saatust: välisministeerium ja saatkonnad 1918–1940* (Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1997), 264.

⁹ Helen Rohtmets-Aasa, *Eesti Vabariigi sisserändepoliitika aastatel 1920–1923*, *Dissertationes historiae Universitatis Tartuensis*, 33 (Tartu Ülikooli Kirjastus, 2014).

¹⁰ Medijainen, *Saadiku saatust*.

¹¹ Pilve, Saueauk, "Eesti kodanike opteerimisest pärast Tartu rahulepingu sõlmimist", 1937–1968; 2145–2155.

¹² Epp Lauk, "Eesti ajakirjanduse arenguhooni XX sajandi algusest 1930. aastate lõpuni", *Peatükke Eesti ajakirjanduse ajaloost 1900–1940* (Tartu, 2000), 27–30.

¹³ *Ibid.*, 15.

Maaliidu ja 1921. aastast alates Põllumeestekogude häälekandja¹⁴. Nende parteide esindajad kujundasid ajavahemikus 1920–24 valitsuses olles Eesti sise- ja välispoliitikat. Neljas valitud ajaleht Päevaleht oli suurima tiraažiga parteitu leht.¹⁵

Artiklis tuleb vaatluse alla, kuivõrd ja kas üldse erinesid ajalehtedes olevad seisukohad Venemaa eestlaste ja opteerimise teemat käsitledes. Kuna artikli autorit huvitab, kas Venemaa eestlaste eluolu oli huviiorbiidis ka pärast aktiivse opteerimisperioodi lõppemist, on valitud analüüsiks veidi pikem periood.

Artikli eesmärgi saavutamiseks on kasutatud kvalitatiivset sisuanalüüsi,¹⁶ millest lähtuvalt on ajalehtedes ilmunud artiklid jaotatud kolme kategooriasse: uudislood, mis käsitlevad eestlaste olukorda Venemaal; uudised opteerimisprotsessist ning meediakajastused optantide tegevusest Eestis. Vaatluse all on nii uudislugude sisu, allikad kui ka ajakirjanike poolt lisatud kommentaarid, et näidata Eestis levinud teadmisi ning suhtumist Venemaa eestlastesse, opteerimisprotsessi ja tagasirännanutesse. Artikli koostamisel on kasutatud ka Eesti Rahvusraamatukogus olevat bibliograafilist kataloogi.

Eestlased Venemaal

1920. aastaks oli Venemaal tööstus, pangandus, transport ja väliskaubandus natsionaliseeritud ning põllumajandus ja kodumaine kaubandus rangelt reguleeritud. Sõjakommunismi läbikukkumine, tootmisvahendite natsionaliseerimine ja majanduskeskne planeerimine tekitasid riigis majanduskriisi.¹⁷ Aastatel 1921–22 suri 29 miljonist nälja all kannatavast inimesest vähemalt 5 miljonit.¹⁸ Kommunistliku Partei 10. kongressi järgselt asuti teostama uut majanduspoliitikat, loobuti vilja sundvõõrandamisest ja asendati see kindla normiga. Talupoegadel lubati kaubelda viljaülejääkidega oma

¹⁴ *Eestikeelne ajakirjandus 1766–1940, I*, toim. Endel Annus, Tiina Loogväli (Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 2002), 272.

¹⁵ Krista Aru, “Eesti ajakirjandus aastatel 1766–1940”, *Eestikeelne ajakirjandus 1766–1940, I* (Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 2002), 46.

¹⁶ Meri-Liis Laherand, *Kvalitatiivne uurimisviis* (Tallinn, 2008), 289–298.

¹⁷ Robert Service, *A history of modern Russia: from Nicholas II to Putin* (Cambridge MA: Harvard University Press, 2003), 123.

¹⁸ Nicolas Werth, “Riik rahva vastu: vägivald, repressioonid ja terror NSV Liidus”, *Kommunismi must raamat*, toim. Stéphane Courtois, Rémi Kauffer jt (Tallinn: Varrak, 2000), 129.

elukohast kaugemal ning tööstussektoris sanktsioneeriti väikeste eraettevõtete taastamine.¹⁹

Eestlaste elujärjele Venemaal mõjus laastavalt nii kodusõda kui ka Tartu rahu järgne Vene valitsuse negatiivne suhtumine opteerimisse. Tagasirändealase info levikut takistati, Eesti kodakondsusesse opteerunud tabasid nii arreteerimised, hukkamised, töönormide suurendamised kui ka vara võõrandamised.²⁰ Venemaa-poolse vägivaldla peaeesmärk oli optantidele näidata, et Eesti valitsus ei suuda neid kaitsta.²¹

Eesti ajalehtedes ilmus teateid olukorrast Venemaal igapäevaselt. Järgnevalt tuleb vaatluse alla, missugusena portreeteriti Venemaa eestlasi ja nende eluolu Venemaal aastatel 1920–24.

1920. aasta alguses avaldati ajalehtedes Venemaa eestlaste tervitusi Eesti vabariigile koos teadetega ootusest Eestist tuleva info, abi, riiklike esindajate ja kooliõpetajate järele.²² Näiteks 1920. aasta jaanuaris avaldati ajalehes *Vaba Maa* pealkirja all “Eestlaste seisukorrast Siberis” 1919. aasta suvel Harbiinis kirjutatud kiri, mis lõppes järgmise üleskutsega: “Tehke ka meid siin võõrsil vabaks, kutsuge meid ära kodumaale, et võiksime oma Eesti isamaa eest sõdida. Elagu vaba Eesti!”²³

Uudistes Venemaa eestlaste kohta keskenduti peamiselt Eesti asunike eluolule. Ajalehtedes toonitati, et eestlased Venemaal vajavad toiduabi või kodumaale toomist.²⁴ Esialgne plaan, et Eesti Punane Rist hakkab pärast Eesti ja Venemaa valitsuste kokkulepete sõlmimist toiduabi koguma,²⁵ jäi soiku, kuna Päevalehe teatel nõudis Vene valitsus sellisel juhul ka Vene alamate abistamist.²⁶ Sellegipoolest jätkusid lehtedes üleskutsed toiduabi saatmiseks nii riigi kui ka vabatahtlike poolt “nälgivatele suguvendadele Venemaal”.²⁷

1920. aasta suvel toonitati, et Venemaa eestlaste opteerimisega tuleb kiirustada. Näiteks toonase välisministri Ado Birgi kodupartei Rahvaerakonna häälekandja Postimees avaldas 1920. aasta augustis Omskist saadetud

¹⁹ Robert Service, *Lenin: biograafia*, tlk Matti Piirimaa (Tallinn: Sinisukk, 2002), 539–541.

²⁰ Pilve, Saueauk, “Eesti kodanike opteerimisest pärast Tartu rahulepingu sõlmimist. I”, 1949–1955.

²¹ Medijainen, *Saadiku saatus*, 266.

²² Nt: *Päevaleht*, 10.01.1922, 2; *Päevaleht*, 14.02.1920, 1; *Postimees*, 06.05.1920, 1; *Päevaleht*, 06.05.1920, 3; *Kaja*, 07.05.1920, 1; *Päevaleht*, 15.10.1920, 4; *Päevaleht*, 22.01.1920, 1; *Päevaleht*, 22.03.1922, 1.

²³ *Vaba Maa*, 10.01.1920, 1.

²⁴ *Vaba Maa*, 26.03.1920, 2; *Postimees*, 19.04.1920, 1.

²⁵ *Päevaleht*, 06.02.1920, 1.

²⁶ *Päevaleht*, 24.03.1920, 2.

²⁷ *Päevaleht*, 17.04.1920, 2.

“noore naisõpetaja ja tema venna” kirjade katkendid, milles kurdeti, et “info selle kohta, kuidas Eesti kodanikuks saada, on puudulik”. Postimees lisas omalt poolt: “Niisugustes oludes peavad intelligent inimesed, kelle tööjõudu kodumaal hädasti tarvis, päevast päeva vaeveldes kojusõidu luba ootama. [...] Niisugusi perekondi ja ootajaid on aga Venemaal kümned tuhanded. Kaua peavad nad veel ootama?”²⁸

Eesti asunike olukorrast said ajalehed avaldamiseks infot nii Venemaalt saadetud kirjadest kui ka sealsetele opteerimiskomisjonidele saadetud telegrammidest. Läbi vaadeldavate aastate kordus ajalehtedes info nii Venemaale jääda soovivate kui ka opteerimist oodanute varade võõrandamistest, alusetutest vangistamistest, sunnitööle saatmistest, Eesti kommunistide salakaebustest ja Venemaa-poolsest tagasirände takistamisest.²⁹ Tihti olid ajalehtede infoallikad ning uudiste sisu samad. Näiteks avaldati 1920. aasta detsembris info, et erapõllumajandus Venemaal on kadumas ja “Eesti elu edendajate elu on täiesti võimatuks tehtud”.³⁰ 1921. aasta jaanuaris kirjutati, et Tartu rahulepingus lubatud varandusest jäävad optantidele vaid “naised ja lapsed paradiisi ülikondades”³¹ ning 1921. aasta märtsis, et Nõukogude agentide suhtumine Eesti asunikesse on selge: “nagu teie paljastena siia tulite, niisama sõidate ka paljastena ära.”³²

Venemaa eestlased lootsid enda õigustele kaitset Eesti valitsuselt ja Eesti esindustelt Venemaal. Opteerimist Venemaalt hakkas korraldama kontroll-opteerimiskomisjon Moskvas, osakondadega Peterburis ja Omskis; konsulaate ning konsuleid oli ka mujal. Eesti asunikud üle Venemaa moodustasid oma seltse ja ühinguid. Moskva komisjoni juht Johannes Kartau ei olnud vastu asunike komisjoni loomisele Moskva kontroll-opteerimiskomisjoni juurde.³³ Asunike soove ja eesmärke käis Eesti valitsuse liikmetele aktiivselt selgitamas Rudolf Renning.

4. novembril 1920 toimus Tallinnas koosolek, kus leiti, et vajalik on Tallinnasse Asunduste Büroo loomine, eesmärgiga esindada asunikke Eesti valitsuse juures, abistada nende Eestisse toomist ja siin elukoha leidmist ning kaitsta Venemaale jäänud asunike huve. Koosolekust võtsid osa

²⁸ *Postimees*, 21.08.1920, 1.

²⁹ Nt: *Päevaleht*, 03.09.1920, 1; *Vaba Maa*, 24.11.1920, 1; *Päevaleht*, 24.11.1920, 1; *Kaja*, 12.12.1921, 1; *Postimees*, 13.12.1920, 1, 3; *Vaba Maa*, 27.11.1920, 3; *Päevaleht*, 27.11.1920, 5; *Vaba Maa*, 21.01.1921, 7.

³⁰ *Kaja*, 31.12.1920, 1; *Päevaleht*, 31.12.1920, 5; *Postimees*, 03.01.1921, 2.

³¹ *Päevaleht*, 21.01.1921, 1; *Postimees*, 24.01.1921, 6.

³² *Vaba Maa*, 24.03.1921, 3; *Kaja*, 26.03.1921, 1; *Postimees*, 30.03.1921, 1.

³³ Riigiarhiiv (edaspidi ERA), f. 36, n. 1, s. 9, l. 41.

mitmete ministriumite ja asunike esindajad.³⁴ 1920. aasta detsembris teavitati valitsust, et asunikud, saades infot maasaamise piiratud võimalustest Eestis, lepivad Venemaale jäämisega, ent riigis toimuva vägivaldaltõttu on tagasirändamine möödapääsmatu.³⁵

22. novembril 1920 toimunud ministriumitevahelisel koosolekul tutvustas R. Renning Asunduste Büroo poolt kokku pandud Venemaa eesti asunikkude asjade korraldamise kava. Siseminister Lui Olesk avaldas arvamust, et eestlased, kes jäävad Venemaale, langevad täielikult seal maksvate seaduste alla.³⁶

1920. aasta sügisel avaldati ka Eesti ajakirjanduses arvamust, et opteerijad ei peaks Eestisse tulemisega kiirustama. Põllumeeste Kogude häälekandjas Kaja kirjutati oktoobris, et suurem osa eestlasi jääb niikunni Venemaale ja pigem tuleks just seal tegeleda nende huvide kaitsmisega.³⁷ Päevalehes esineti arvamusega, et paljudel asunikel ongi targem Venemaale jääda.³⁸

Ministriumitevahelise komisjoni istungil leiti, et asundustesse tuleks saata õpperaamatuid ja ajalehti ning asunike noortele võimaldada Eestis õppimist.³⁹ 1921. aasta alguses registreeritud Eesti Asunikkude Liidu eesmärkideks sai nii asunike isiklike kui ka nende varaliste õiguste kaitse, kodumaale tuleku organiseerimine, kultuuriline ja majanduslik toetus nii kodu- kui ka välismaa asunikele, asunikele info jagamine kodumaa elust ning Eesti rahvuse asundustes elus hoidmine.⁴⁰

1920. aasta novembris ja detsembris avaldas Renning Vabas Maas artikleid, leides, et opteerimiskava on olnud puudulik ja optantide varanduse kaitsmine “enam kui tagasihoidlik”. Ta leidis, et asunike olukorda Venemaal tuleks kindlustada nii, et neil oleks võimalik oodata aega, kui Eesti suudab neid vastu võtta.⁴¹ See, et “asunikud koputavad Eesti Vabariigi uksele”, ei näivat Renningu arvates vabariiki huvitavat.⁴² Info asunike huvide kaitsmiseks asutatud asunduste komisjonist Moskvas ja Asunduste Büroo avamisest Tallinnas ilmus Vabas Maas ning Renning avaldas lootust, et asunduste osas töötatakse välja kindel kava.⁴³

³⁴ ERA, f. 957, n. 11, s. 576, l. 50.

³⁵ ERA, f. 957, n. 11, s. 323, l. 112.

³⁶ ERA, f. 957, n. 11, s. 576, l. 32–33.

³⁷ *Kaja*, 03.10.1920, 1.

³⁸ *Päevaleht*, 21.10.1920, 2; 26.10.1920, 1.

³⁹ ERA, f. 957, n. 11, s. 576, l. 37.

⁴⁰ *Ibid.*, l. 39.

⁴¹ *Vaba Maa*, 28.11.1920, 2.

⁴² *Vaba Maa*, 07.12.1920, 2–3.

⁴³ *Vaba Maa*, 08.12.1920, 2.

Kuigi asunike saadikutega vastastikuse info vahetamist peeti oluliseks, ei vaadatud Venemaal Asunduste Komisjoni olemasolu peale hästi. 1920. aasta oktoobris Moskva kontroll-opteerimiskomisjoni poolt soovi likvideerida Asunduste Komisjon kontroll-opteerimiskomisjoni juures, põhjendusega, et see on oma tähtsuse kaotanud ning selle olemasolu võib tuua "sekeldusi".⁴⁴ Asunduste Büroo Tallinnas oli komisjoni sulgemise vastu. Välisminister Ants Piip andis loa luua Vene osakonna juurde asunduste jaoskond ühe inimesega, kelle juures käib kord kuus koos erikomisjon hariduse jt küsimuste arutamiseks ning soovis, et leitaks abinõud jagamaks asundustesse eestikeelseid raamatuid ning loomaks kaubandus-sidemeid kooperatiivide kaudu. Välisminister toetas ka Asunduste Büroo plaani korraldada Venemaal kord aastas asunike kongress.⁴⁵ Eesti saadik Venemaal Tõnis Vares leidis oma kirjas välisministeeriumile 3. detsembril 1921. aastal, et asunduste jaoskonna loomine pole vajalik, kuna neid ülesandeid täidab välisministeerium. Samuti soovitati Moskva Eesti saatkonnast oodata kongressi kokku kutsumisega seni, kuni Venemaal on tekkinud Eesti konsulaadid.⁴⁶

Infot Venemaal elavate Eesti asunduste saadikute nõupidamistest ja küsimustest Eesti Vabariigi valitsusele trükiti ära ka ajalehtedes. Neis kordus mure, et Eestis ei mõisteta asunike eluolu. Asunikke huvitas nende edaspidine õiguslik seisukord Venemaal Eesti kodanikena.⁴⁷ 1920. aasta teisest poolest toonitati aga kõikides ajalehtedes, et Venemaa eestlased ei tunne ka Eesti tõelisi olusid. Leiti, et asunikele tuleb selgitada, et elu Eestis ei ole roosiline.⁴⁸ Päevalehes avaldati arvamust, et Venemaal olev "mõll ei saa kesta lõputult" ja lõunapoolsete asunduste elanikud elavad Venemaal kindlasti jõukamalt, kui nad elaksid Eestis⁴⁹; samas anti teada, et "Eesti kodanikkude varanduste hävitamine rekvireerimise ja konfiskeerimise teel nõukogude Venemaal kestab kavakindlalt edasi".⁵⁰ Ka 1921. aastal leiti, et väljakannatamatu olukord Venemaal sunnib asunikke opteerimist liiga optimistlikult ette võtma.⁵¹

Ajalehtedes avaldatud asunike esindajate pöördumistes kordus aastatel 1920–21 mure, et asunikud on Venemaal jäetud "liialt saatuse hooleks". Eesti

⁴⁴ ERA, f. 957, n. 11, s. 576, l. 10.

⁴⁵ *Ibid.*, l. 12.

⁴⁶ *Ibid.*, l. 16.

⁴⁷ *Vaba Maa*, 04.10.1920; *Päevaleht*, 22.11.1920, 3.

⁴⁸ *Postimees*, 29.12.1920; 07.01.1921, 6.

⁴⁹ *Päevaleht*, 21.10.1920, 2; 26.10.1920, 1.

⁵⁰ *Postimees*, 11.11.1920, 1.

⁵¹ *Vaba Maa*, 26.03.1921, 3.

esindajatelt paluti, et nende varanduste kaitsega tegeletaks; lisaks oodati Eesti valitsuselt tegevuskava, mille aluseks oleks võimalus kõikidel Venemaa asunikel Eesti kodanikeks saada, asunduste kultuurielu toetada ning Venemaale jäävatel asunikel kodumaaga kontakte luua.⁵²

Kõrvutades ajakirjanduses avaldatud infot Eesti Venemaa asunike poolt edastatud teabega ei saa esimest kahtlemata ülepaisutatuks lugeda. 23. novembril 1921 nimetasid asunikud Eesti Moskva saadikule edastatud märgukirjas oma olukorda varanduste rekvireerimiste, teoorjuse, arreteerimiste ning vähese vara kodumaale viimise õiguse tõttu juba väljakanatamatult raskeks. Saadikult loodeti abi varanduste kodumaale viimise õiguse tagamiseks ja Moskvast kinni peetud vara tagasisaamiseks ning sooviti õigust omada isiklikku tööstust Venemaal ja õigust jääda Venemaale optandi ning Eesti kodanikuna.⁵³

1921. aasta alguses saatis Siberi kontroll-opteerimiskomisjon Asunduste Büroole Eesti asunike kirjeldusi nende keerulisest olukorrast Venemaal. Asunduste Büroolt paluti abi selle info levitamisel nii Eesti kui ka välismaa ajakirjanduses,⁵⁴ lootes ilmselt Vene võimude käitumist läbi avalikustamise mõjutada.

Alates 1921. aastast ilmusid aegajalt teated selle kohta, et Eesti asunduste rahvuslik loomus kaob ja levib minnalaskmismeeleolu, alkoholi tarbimine, kirjaoskamatus. Kõikides vaadeldavates lehtedes kirjutati korduvalt suurest toidu-, riiete ja jalanõude puudusest, aga ka raskest sunnitööst ja jätkuvast varade võõrandamisest. Sarnaseid teateid ilmus Venemaa erinevatest piirkondadest.⁵⁵ Samas avaldati ajalehtedes teateid, et asunike esindajad Venemaal soovivad Eesti oludest rohkem infot, et otsustada, kas sõita Eestisse või mitte.⁵⁶

Eesti asunduste elanike meelsust nimetati ajalehtedes kommunismivastaseks ning eestlastest kommuniste süüdistati asunike tagakiusamises.⁵⁷ Kommunistide tegevuse kohta saadi infot peamiselt Venemaa Kommunistliku Partei Peterburi Eesti osakonna häälekandjast Edasi, aga ka Eestisse saabunud optantidelt. 1921. aasta jaanuaris avaldati nt Vabas Maas info, et

⁵² *Päevaleht*, 10.11.1920, 1; 03.12.1920, 2; *Postimees*, 10.12.1920, 2; *Kaja*, 10.12.1920, 2–3; *Postimees*, 22.02.1921, 2; *Päevaleht*, 20.02.1921, 1; 07.03.1921, 3.

⁵³ ERA, f. 957, n 11, s 455, 45.

⁵⁴ ERA, f. 33, n 1, s 28, 2.

⁵⁵ *Vaba Maa*, 07.01.1921, 2; *Postimees*, 19.01.1921, 5; *Päevaleht*, 17.01.1921, 1; *Postimees*, 12.04.1921, 5; *Kaja*, 12.04.1921, 1; *Postimees*, 28.04.1921; 02.05.1921, 6; 07.06.1921, 1; 23.06.1921, 7; 28.04.1921; 02.05.1921, 6; 07.06.1921, 1.

⁵⁶ Nt *Postimees*, 05.02.1921, 6.

⁵⁷ Nt: *Vaba Maa*, 27.09.1920, 1; 15.04.1921, 3; 06.04.1923, 3.

Eesti kommunistid Venemaal sõltuvad Kominterni rahastusest ning neil ei ole asunike hulgas populaarsust.⁵⁸ Eestlastest kommuniste kujutati sageli omavahel tülitsevate ning loidudena ka kommunismi levitamises,⁵⁹ ajalehte Edasi aga vähese lugejate ning tiraažiga ja majanduslikus kitsikuses olevana.⁶⁰ Kuigi Edasil leiti olevat vähe populaarsust ning seal avaldatud infot peeti propagandaks, kasutati ajalehte Eesti kohalikes ajakirjandusväljaannetes kui infoallikat. Näiteks 1923. aastal avaldati ajalehtedes infot Eesti kommunistide osalemisest aprillis Peterburi saatkonna ees Jaan Kreuksi surma puhul toimunud Eesti-vastases meelevalduses.⁶¹ Järgnes teave, et Viktor Kingissepa ja Jaan Kreuksi surma järel plaanivad Peterburi kommunistid Eesti territooriumil terroriakte⁶² ning Edasis kutsutakse üles Eesti valitsust hävitama.⁶³

Venemaad tabanud näljahädast ja vajadusest abi järele kirjutati ajalehtedes palju. Eraldi pöörati tähelepanu sellele, et abistada tuleks ennekõike Venemaal nälgivaid eestlasi.⁶⁴ 1922. aastal avaldati rohkelt teavet näljast Krimmis.⁶⁵ Tuginedes Eesti sõjapõgenikelt saadud infole, kirjutati Postimehes, et 90 protsenti Krimmi elanikest nälgivad.⁶⁶ 18. märtsi Postimehes kirjeldati näljakoledusi, näiteks seda, et emad söövad oma surnud lapsi.⁶⁷ Krimmi eestlaste abistamiseks loodi Tallinnasse Punase Risti juurde komitee ja ajalehtedes kutsuti inimesi üles rahalisi annetusi tegema.⁶⁸ Eesti valitsus üritas Krimmi oma esindajat saata, ent Vene valitsus keeldus sellest.⁶⁹ Siseministerium andis omalt poolt nõusoleku, et Krimmi eestlased võib toimetada Eestisse Moskva saatkonna äranägemise järgi.⁷⁰ Krimmi eestlastega kontakti saades soovitati kõigil, kel vähegi võimalik, Krimmi jääda. Asunikud olid sellega nõus ning palusid Eesti riigilt rahalist abi, olles

⁵⁸ *Vaba Maa*, 08.01.1921, 2; 10.01.1921, 2.

⁵⁹ *Vaba Maa*, 20.02.1921, 3; *Postimees*, 21.02.1921, 2; *Päevaleht*, 27.02.1921, 1; 02.03.1921, 4; 06.04.1921, 3; *Postimees*, 14.10.1921, 1.

⁶⁰ *Päevaleht*, 21.11.1922, 1.

⁶¹ *Vaba Maa*, 05.04.1923, 1; *Päevaleht*, 05.04.1923, 1; *Kaja*, 09.04.1923, 1.

⁶² *Vaba Maa*, 17.04.1923, 3.

⁶³ *Kaja*, 18.04.1923, 3; *Päevaleht*, 20.04.1923, 2.

⁶⁴ *Postimees*, 05.08.1921, 2; *Päevaleht*, 22.08.1921, 2; 03.08.1921, 2; *Postimees*, 04.08.1921, 6.

⁶⁵ Näiteks *Kaja*, 24.02.1922, 4; *Päevaleht*, 05.02.1922, 4; 12.02.1922, 3; 14.02.1922, 3; 17.02.1922, 2.

⁶⁶ *Postimees*, 15.02.1922, 2.

⁶⁷ *Postimees*, 18.03.1922, 6.

⁶⁸ *Postimees*, 28.02.1922, 2; *Päevaleht*, 28.02.1922, 4; 30.10.1922, 2.

⁶⁹ ERA, f. 957, n. 11, s. 763, l. 25.

⁷⁰ *Ibid.*, l. 31.

valmis seda ka laenuna vormistama.⁷¹ Toiduabi saatmisest ka Moskva ja Peterburi eestlastele oli juttu 18. novembri Päevalehes.⁷²

Mida aeg edasi, seda enam muutusid Venemaa eestlaste eluolu kajastavate ajaleheartiklite infoallikad. Esialgsed asunike kirjad ja opteerimiskomisjonidele saadetud telegrammid vähenesid ning infot saadi aina rohkem ajalehest Edasi ja üksikutelt Eestisse jõudnud inimestelt. Täpse info puudumise üle eestlaste eluolust Venemaal kurdeti Kajas: “üksikute optantide jutustused, kirjad asundustest, enamlise lehe “Edasi” kirjutused ja vahetevahel harvad märkused mõnes venekeelses enamlaste lehes.” Ajalehes leiti, et info põhjal võib siiski otsustada, et asunike elu teevad raskeks ülejõu käivad maksud. Eesti kommuniste süüdistati artiklis asunduste kultuurielu hääbumisele kaasa aitamises. Allakäigu tunnusteks peeti Kajas “mitmetes Eesti asundustes õitsevat samagonni ajamist, külatrallinguid, mille tõttu kõlbeline elu langeb”. Ajalehes järeldati, et Eesti asundusi ähvardab hävinemine.⁷³

1923. ja 1924. aastal vähenes Venemaa eestlaste eluolust avaldatav info märgatavalt. Edasi põhjal tutvustati 1923. aasta jaanuaris Eesti kooliolusid Venemaal, mida peeti enamvähem kindlustatuks Peterburis, Novgorodis, Pihkvas ja Krimmis. Enamik Eesti koolidest Siberis olid aga suletud.⁷⁴ 15. jaanuaril 1923 teatati Päevalehes, et Tallinna on saabunud Krimmi Eesti asunduse õpetaja, kellele Eesti Punane Rist on määranud asundustele kooliraamatute ostmiseks 20 000 marka.⁷⁵ 30. detsembril avaldati Päevalehes Lääne-Siberist tulnud asunikelt saadud info põhjal, et Eesti asunduste rahvuslik iseloom on kadumas.⁷⁶

1924. aasta jaanuaris avaldati Vabas Maas kaheosaline kohaliku kooliõpetaja kirjutis Eesti asunduse olukorrast Eel-Kaukaasias. Selle kohaselt elatakse puuduses; hariduselus on toimunud tagasikäik ja koolides valitseb distsipliinipuudus. Inimesed üritavad täita jaburaid seaduseid ja reegleid või siis ametnikke ära osta.⁷⁷ Mais tõdeti Päevalehes, et üksikute inimeste saatuse kohta naaberriigis on keeruline infot saada. Päevaleht omas infot, et Eesti asundustesse Venemaal jõuavad Eesti lehed.⁷⁸ Juulis avaldasid nii Päevaleht kui ka Kaja katkendeid ühe asuniku kirjast Vene

⁷¹ *Ibid.*, l. 40.

⁷² *Päevaleht*, 18.11.1922, 3.

⁷³ *Kaja*, 23.10.1922, 2.

⁷⁴ *Päevaleht*, 24.01.1923, 1.

⁷⁵ *Päevaleht*, 15.01.1923, 1.

⁷⁶ *Päevaleht*, 30.12.1923, 3.

⁷⁷ *Vaba Maa*, 26.01.1924, 6; 27.01.1924, 3.

⁷⁸ *Päevaleht*, 13.05.1924, 3.

Rahvustekomissariaadi Eesti osakonnale, kus kurdeti varade võõrandamise üle.⁷⁹ 17. mail jagas Päevalehes teateid Suhhumi Eesti asunduse Estonia kohta Eestisse jõudnud asunik, kes kurtis, et asunduse rahvustunne hakkab kaduma, Eesti ajalehti pole võimalik saada, Eestisse ei julgeta sõita ning ka Eesti passid on ära korjatud.⁸⁰ Oktoobris avaldas Vaba Maa ülevaate eestlaste elust Kaukaasias, kus kurdeti tagasiminekut eluolus; positiivseks peeti vaid puuviljade ja viinamarjasaaki, millest tehti “hingelist tühjust” täitvat alkoholi.⁸¹

Saame järeldada, et vaatluse all olevas neljas ajalehes ilmus aastatel 1920–21 Venemaa eestlaste eluolust väga palju teateid ning suhtumises Venemaa eestlastesse pole nelja ajalehe vahel erinevusi. Ajalehed keskendusid eestlaste olukorra tutvustamisel peamiselt põlluharijatest Eesti asunikele, kelle suhtes oldi kaastundlikult meelestatud. Küllap pidid Eesti asunikke tabanud kannatused näitama lehelugejatele ka seda, kuivõrd ohtlik kommunism on. Kuigi enamus eestlastest Venemaal olidki põlluharijad,⁸² jäävad ajalehtedes tähelepanuta näiteks Peterburi eestlased. Linnades elavate eestlaste eluolu ajalehtedes ei kajastatud, välja arvatud infot kohtuprotsessidest ning eestlastest kommunistidest. Seega loodi ajalehtedes kuvand Venemaa eestlasest kui töökast põlluharijast, keda rõhub sõjakommunismiga kaasnev kõrge maksukoormus ja kommunistidest ametnike tagakiusamised. Suhtumine Eesti kommunistide tegevusse Venemaal oli aastatel 1920–24 järjekindlalt negatiivne ning põlastav. Leiti, et nende õpetusel ei ole eestlastest asunikele Venemaal mingit mõju, neid süüdistati järjekindlas Eesti asunike vangistamistele ja opteerimise takistamisele kaasaaitamises. Eesti kommunistide tegevust peeti ohuks Eesti iseseisvusele, eriti toonitati seda peale 1923. aasta aprilli meelevaldust Petrogradis.

Opteerimisprotsessi eel ja alguses toonitati vajadust kogu protsessi kiirendada ning võimaldada asunikel kiiresti Eestisse tulla. Ajakirjanduses avaldatud suhtumine muutus juba 1920. aasta lõpus, mil hakati paralleelselt uudistega asunike keerulisest olukorrast avaldama arvamust, et neil ei tasuks Eestisse tulekuga kiirustada. Säärased seisukohad ühtisid valitsuse selgitustega asunike esindajatele ja valitsuse poliitikaga: 1921. aasta kevadel said opteerimiskomisjonid juhtnöörid, missuguste inimeste saabumine Eestisse on majanduslikest seisukohtadest lähtudes eelistatud.⁸³

⁷⁹ *Päevaleht*, 09.07.1924, 2; *Kaja*, 08.07.1924, 3.

⁸⁰ *Päevaleht*, 17.07.1924, 3.

⁸¹ *Vaba Maa*, 10.10.1924, 6.

⁸² Eli Pilve, Meelis Saueauk, “Eesti kodanike opteerimisest pärast Tartu rahulepingu sõlmimist, II”, *Akadeemia*, 11 (2009), 2141.

⁸³ Rohtmets-Aasa, *Eesti Vabariigi sisserändepoliitika*, 139.

Esialgse vaimustumise asendumine kainema kaalutlemisega on arusaadav 1920. aastate alguses Eestis valitseva majandusliku kitsikuse valguses.

Aktiivse opteerimise eel ja ajal olid Venemaa eestlaste olukorra tutvustamise peamisteks infoallikateks asunike poolt Eestisse ning ka opteerimiskomisjonidele saadetud kirjad ja telegrammid ning Eestisse jõudnud optantidelt saadud info. Aegajalt trükiti ajalehes Edasi teateid sellest, kuidas eestlastest kommunistidel ei õnnestu asunike hulgas oma tööd hästi teha. Opteerimise järgselt vähenes info hulk Venemaa eestlastest märgatavalt – toonitati, et ilmselt on Eesti asundustest eestlus kadumas ning üksikute teadete kohaselt ei ole võimalik eestlaste olukorra üle Venemaal otsustada. Nii nagu häabus info eestlaste eluolust Venemaal, kadus aastatel 1923–24 leheveergudelt ka arvamus, et Eestil peaks olema asundustega tihedamad kontaktid. Eesti asunike olukord Venemaal ei olnud avalikkuse huviorbiidis. Peale opteerimist ei kirjutatud enam ka sellest, kuidas Eesti riik peaks kaitsma eestlaste varandust Venemaal vaatamata sellele, et ajalehtedes avaldati analüüse ning ülevaateid Eesti-Vene suhetest. Eesti asunduste suhtes valitses n-ö minnalaskmismeeleolu, nagu oleks tegu Eesti jaoks “kadunud” inimestega.

Opteerimisprotsess

Nagu eelpool nimetatud, jäi opteerimise aktiivseim periood opteerimise esimesesse aastasse. Opteerimine algas 1920. aasta mais. 10. maiks 1921 oli Moskvast Eestisse sõitnud 10 330 opteeritud inimest. Peterburist lahkus 1. aprilliks Eestisse 12 440 optanti. Siberi kontroll-opteerimiskomisjon Omskis, mis avati 1920. aasta novembris, oli 1921. aasta 1. aprilliks välja andnud 1245 lõplikku kodakondsustunnistust.⁸⁴

Opteerimise esimestel kuudel jõudsid Eestisse tagasi jõukamad linnakodanikud ja nende vallasvara. Eesti majanduslikust olukorrast lähtuvalt anti 1921. aasta aprillis siseministeeriumi poolt juhtnöörid, et Eestisse ei oodata asunikke, kellele pole maad pakkuda; töövõimetuid, kel puuduvad sugulased ning lihtametnikke, kellel pole Eestis tööd. Riiki olid oodatud isikud, kelle tööjõudu oli realselt vaja, kelle renomee oli hea ning kelle tagasitulekut toetasid Eesti kohalike omavalitsuste ametnikud.⁸⁵

Kodakondsuse taotlejad pidid toimetama oma sooviavaldused Moskvasse või Peterburi. Teine sooviavaldus tuli esitada kohaliku kubermangu täidesaatvale komiteele (linnanõukogule). Avaldusel pidi olema juures mõni

⁸⁴ ERA, f. 957, n. 11, s. 324, l. 182.

⁸⁵ Rohtmets-Aasa, *Eesti Vabariigi sisserändepoliitika*, 136–142.

dokument või selle ärakiri, mis tõestas sooviavaldaja või tema vanemate Eesti päritolu. Dokumendi puudusel tuli seda Eestist taodelda. Avaldusesse märgiti ka taotleja alaealiste laste ning abikaasa nimi. Punaarmees teenivad isikud pidid esitama oma dokumendid diviisi- või sõjaväeringkonna ülemale. Pärast Eesti esinduse poolset kodakondsustunnistuse andmist pidi Vene siseasjade rahvakomissariaat saatma taotleja elukohajärgsesse kubermangu täitevkomiteesse või linnanõukokku tunnistuse, mille alusel väljastati isikule Eesti kodakondsustunnistus ning välismaalase isikutunnistus aasta jooksul Venemaal elamiseks. Üldiselt saadi tunnistused kätte opteerimiskomisjonidest Omskis, Peterburis või Moskvast. Selleks, et kodakondsuse taotlemise protsess oleks võimalikult kiire, saadeti sise-ministeeriumile kontrollimiseks vaid nende isikute andmed, kelle kohta ei olnud Venemaal võimalik infot koguda.⁸⁶

Kuigi esialgu pidi opteerimispalvete esitamine lõppema 1921. aasta veebruaris, leiti Moskva kontroll-opteerimiskomisjonis, et seda tähtaega tuleb pikendada. Põhjendustena toodi välja kodusõda, kubermangude täidesaatvate komiteede korratu töö, kohalike võimude opteerimise takistamine ja opteerijate tagakiusamine ning Venemaa poolt Läti ja Leeduga sõlmitud rahulepingud.⁸⁷

Tartu rahuleping sätestas Venemaa poolele kohustuse optantide varanduse tasuta transpordiks. Paljud opteerimiskomisjonide liikmed nägid selles võimalust Venemaalt rohkem vara Eestisse toimetada, kui vaid optantidele kuuluv kraam. Venemaa poolt märgati juba esimese Eestisse saadetud rongi puhul seda, et 20 inimese ja nende vara Eestisse toomiseks nõudis opteerimiskomisjon nelja kaubavagunit. Vene poolel väideti, et lepingus pole kirjas, kui palju varandust eestlased kaasa tohivad võtta ja esitati edaspidi ranged piirangud.⁸⁸

Järgnevalt tuleb vaatluse alla, kuidas kajastati ajalehtedes opteerimisprotsessi. Kas optant, kes Eesti poole liikus, oli seesama eelnevalt kõne all olnud Vene võimude poolt tagakiusatud asunik? Kas see, et valitsuserakondadel ei olnud sisserändepoliitika osas eraldi parteilisi programme⁸⁹, kajastus ka ajakirjanduses?

Eesti esindajate määramisest Moskvasse ja opteerimiskomisjonide ettevalmistustest väljasõiduks Peterburgi teavitati lehelugejaid⁹⁰, avaldades

⁸⁶ Pilve, Saueauk, "Eesti kodanike opteerimisest, I", 1943–1946.

⁸⁷ ERA, f. 957, n. 11, s. 153, l. 87–89.

⁸⁸ Medijainen, *Saadiku saatus*, 263–265.

⁸⁹ Rohtmets-Aasa, *Eesti Vabariigi sisserändepoliitika*, 35–36.

⁹⁰ *Päevaleht*, 26.04.1920, 1

lootust, et “opteerimise küsimus hakkab nüüd liikuma”⁹¹. 1920. aasta mais leiti Postimehes, et postiühenduse loomine Nõukogude Venemaaga toob Eestisse suurema kommunistliku propaganda leviku asemel hoopis reaalse info Venemaa tõelistest oludest. Suhtumine optantidesse oli haletsev. “Nad tulevad, hirmsasti ära vaevatud, näljased ja paljad, nagu merehädalised, kes veel eluga uppuvalt laevalt pääsenud. Meil on kümneid tuhandeid hädalisi vastu võtta, neile peavarju, toidust ja tööd muretseda.”⁹² Vabas Maas avaldatud kokkuvõttes Julius Seljamaa poolt peetud kõnest olukorra kohta Venemaal korraldati varasemat mõtet, et kodumaale jõudvad eestlased tutvustavad “Venemaa õiget seisukorda”⁹³; sarnast seisukohta väljendati teistes lehtedes ka juunis⁹⁴. Eestisse tulevate optantidena nimetati Päevalehes “eriteadlasi, käsitöölisi ja põlluharijaid”, aga ka inimesi, kes soovisid Eestisse tulla vaid ajutiselt või saata siia oma perekonna, et ise “Venemaale hangeldama jääda”. Toonitati, et selliseid inimesi ei saa Eestisse lasta.⁹⁵

Kogu opteerimise protsessi vältel avaldati neutraalseid, enamasti ajakirjanike omapoolsete kommentaarideta uudiseid protsessi ametlikust käigust, näiteks optantide arvudest, mõne komisjoni liikme kohale jõudmisest Venemaale või komisjonide üldisest töökorraldusest.⁹⁶ Samuti trükiti ajalehtedes ära Eesti esindajate poolt Venemaale üleantud protestinootide sisu, milleks enamasti oli optantide varanduse küsimus, Venemaa ametnike töökorraldus ning etteheited, et eestlastest kommunistidel lastakse asunikke taga kiusata.⁹⁷ Põhiliseks probleemiks, millega opteerimiskomisjonil

⁹¹ *Vaba Maa*, 26.04.1920, 1.

⁹² *Postimees*, 04.05.1920, 1.

⁹³ *Vaba Maa*, 17.05.1920, 1.

⁹⁴ *Kaja*, 24.06.1920, 1; *Päevaleht*, 23.06.1920, 1; *Postimees*, 26.06.1920, 4.

⁹⁵ *Päevaleht*, 05.06.1920, 3.

⁹⁶ Nt: *Päevaleht*, 09.07.1920, 1; 04.08.1920, 1; *Vaba Maa*, 09.08.1920, 1; 10.08.1920, 1; *Päevaleht*, 04.08.1920, 1; *Vaba Maa*, 09.08.1920, 1; 10.08.1920, 1; 28.08.1920, 1; *Päevaleht*, 31.08.1920, 1; *Postimees*, 01.09.1920, 1; *Vaba Maa*, 01.09.1920, 3; *Kaja*, 01.09.1920, 1; *Päevaleht*, 28.02.1921, 3; *Postimees*, 07.04.1921, 2; 07.05.1921, 1; *Vaba Maa*, 08.10.1921, 5; *Päevaleht*, 10.02.1922, 3; *Vaba Maa*, 08.06.1922, 3; *Päevaleht*, 09.06.1922, 3; *Postimees*, 09.06.1922, 1; *Kaja*, 29.08.1922, 3; 27.08.1922, 7; *Päevaleht*, 30.08.1922, 3; *Vaba Maa*, 13.06.1923, 1; 24.01.1921, 2; 04.03.1921, 3; *Postimees*, 29.08.1921, 1; *Vaba Maa*, 07.01.1922, 3; *Päevaleht*, 25.04.1922, 3; *Kaja*, 25.04.1922, 1; *Päevaleht*, 30.06.1922, 3; *Kaja*, 19.07.1922, 3; *Päevaleht*, 11.07.1922, 3; 19.07.1922, 3; 10.07.1922, 1; 15.04.1923, 3; *Vaba Maa*, 21.06.1923, 3; 08.08.1923, 1; *Postimees*, 13.04.1923, 2; *Päevaleht*, 13.04.1923, 5; *Kaja*, 13.04.1923, 3.

⁹⁷ *Vaba Maa*, 02.09.1920, 1; *Päevaleht*, 02.09.1920, 1; *Vaba Maa*, 13.02.1921, 3; *Kaja*, 13.02.1921, 1; *Vaba Maa*, 05.08.1921, 1; *Päevaleht*, 05.08.1921, 4; 09.08.1921, 3; *Postimees*, 09.08.1921, 1; *Päevaleht*, 30.08.1921, 1; *Vaba maa* 24.01.1922, 3; *Päevaleht*, 24.01.1922, 3; *Kaja*, 02.02.1922, 1; *Päevaleht*, 02.02.1922, 3; *Postimees*, 20.04.1922, 1; *Kaja*, 25.07.1922, 2; *Päevaleht*, 25.07.1922, 3; *Postimees*, 25.07.1922, 1; *Päevaleht*, 25.07.1922, 3; *Postimees*, 11.08.1922, 1; *Kaja*, 11.08.1922, 1.

tuli tegeleda, loeti erimeelsusi Vene valitsusega Eesti optantide varanduse küsimuses. Postimehes selgitati lugejaile, et Vene pool võtab eestlastelt vara enne opteerimist ära ning lisas, et “meie ajakirjandus peab sarnase teguviisi naelutama häbiposti ja tervele ilmale teatavaks tegema”.⁹⁸ Opteerijate tagakiusamisest avaldati teateid tuginedes optantide kirjadele.⁹⁹ Venemaale jõudnud komisjonide töötajad nimetasid ajakirjanduses oma töö takistusena ka Vene bürokraatiat, vagunite puudust ja Eesti kommunistide sala-kaebusi.¹⁰⁰ Eesti ajalehtede lugejaid teavitati ka opteerimiskomisjonide ametnike töö ohtudest, näiteks Eesti ametnike vangistamistest Venemaal.¹⁰¹

1920. aasta suvel ja sügisel manitseti avalikkust optantidesse hästi suhtuma. Vabas Maas peeti taunitavaks Eestis levivat suhtumist, et optantidega “ei ole siin midagi peale hakata”. Etteheiteid tehti ka opteerimiskomisjonidele, sest üle Venemaa Moskvasse ja Peterburi kogunenud eestlaste küsimustele ei osanud komisjonide töötajad sageli vastata.¹⁰² Samas väljaandes kritiseeriti (Rahvaerakonna) valitsust seetõttu, et puudus riiklik kava, kuidas optantide elu Eestis korraldada.¹⁰³ Kriitikale järgnesid sageli valitsuse esindajate selgitused ajalehtedes, näiteks ilmus Kajas 14. augustil 1920 sise-ministeeriumist saadud ülevaade opteerimiskomisjonide ja ministeeriumi sellekohasest tegevusest. Leiti, et “ametliku asjaajamiseta ja Eesti piiride lihtsalt avamise korral kasutaksid olukorda ära Eesti riigikorra vastased”.¹⁰⁴

Rahvaerakonna poolt juhitud välisministeeriumi tegevus sattus 1920. aasta augustis nii Päevalehe kui ka Vaba Maa kriitika alla. Päevalehes leiti, et just Moskva ja Peterburi opteerimiskomisjonide kaudu valgub Eestisse “hulka võõrast rahvusest isikuid” ning ajaleht peab oma kohuseks selliste “väärnähtuste kinni naelutamist”.¹⁰⁵ Vaba Maa avaldas Valga ajalehele Rajalane tuginedes info, et Venemaale saadetud ametnikud tegelevad “hangeldamisega” ning kutsuti välisministeeriumi üles hangeldajaid tagasi kutsuma.¹⁰⁶ Peterburi kontroll-opteerimiskomisjonis leiti, et artikkel mõjub äärmiselt halvasti komisjoni tööle ja suhetele optantidega, kuna see trükiti kommentaarideta ära ka Peterburi ajalehes Edasi. Eesti ajalehtedes

⁹⁸ *Postimees*, 06.07.1920, 2.

⁹⁹ Nt: *Kaja*, 22.05.1920, 2; *Päevaleht*, 21.05.1920, 1; 28.05.1920, 3–4.

¹⁰⁰ *Postimees*, 20.07.1920, 1.

¹⁰¹ *Postimees*, 09.04.1921, 1; *Vaba Maa*, 09.04.1921, 3; *Kaja*, 09.04.1921, 1; *Postimees*, 11.08.1921, 1; *Vaba Maa*, 10.08.1921, 3; *Vaba Maa*, 11.08.1921, 3; *Päevaleht*, 11.08.1921, 1; *Kaja*, 28.08.1921, 1; *Päevaleht*, 30.08.1921, 1; *Vaba Maa*, 22.05.1922, 5; 29.05.1922, 3.

¹⁰² *Vaba Maa*, 10.07.1920, 2.

¹⁰³ *Vaba Maa*, 22.07.1920, 5.

¹⁰⁴ *Kaja*, 14.08.1920, 1.

¹⁰⁵ *Päevaleht*, 18.08.1920, 1.

¹⁰⁶ *Vaba Maa*, 12.08.1920, 2.

avaldatud “igasuguseid kuulujutte” peeti vastutustundetuteks.¹⁰⁷ Samas ei olnud ajalehtedes avaldatud informatsioon tööpõhjata. Näiteks saadeti Peterburi kontroll-opteerimiskomisjonist A. Schipai poolt välisministrile teade, et keegi hr Kotkas saadetakse tagasi Eestisse, sest ta viis oma viimasel reisil kodumaale Pärsia vaipu ning hoopis sellega nii, et info sellest jõudis Vene võimudeni.¹⁰⁸ Sama aasta oktoobris pöördus välisministeeriumi Vene osakond Peterburi ja Moskva opteerimiskomisjonide poole palvega välisministeeriumi kaudu Venemaale saadetud isikute tegevust kontrollida ning selle kahtlaseks osutumise korral nad tagasi saata.¹⁰⁹

Päevaleht süüdistas Eesti ametnikke ka optantide ebaõiglasel kohtlemises, näiteks Narvas raha vahetamisel ametlikust kursist kolm korda madalama kursiga. Samuti pöörati tähelepanu sellele, et opteeruda lastakse isikutel, kellel ei ole õigust Eesti kodakondsusele ja toonitati, et Päevaleht ootab, mida välisministeerium avalikkuse rahustamiseks ette kavatab võtta.¹¹⁰ Ajakirjanduses levitatud info mõjutas ka ministeeriumite omavahelist suhtlust. 26. augustil 1920 saatis siseminister välisministrile telegrammi, milles paluti ajakirjanduses leviva info põhjal teha opteerimiskomisjonide korraldus mitte ise otsustada muulastele Eesti kodakondsuse andmise osas.¹¹¹ Samuti saadeti kohtuministeeriumist peaministrile info, et Moskva komisjonis esineb nii saamatust, korralagedust kui ka võimu kuritarvitamist.¹¹² Vastuses välisministrile leidis Moskva kontroll-opteerimiskomisjoni juht J. Kartau, et süüdistused on üldsõnalised, ent üksikud puudused luges ta tingitud olevateks ametnike kogenematuses.¹¹³

Avalikkuse rahustamiseks avaldati nii Päevalehes kui ka Kajas infot opteerimiskomisjonide ja välisministeeriumi tööprotsessist, tunnistades, et “üksikuid väärnähtusi esineb”.¹¹⁴ Opteerimise aegluses süüdistati Venemaa ametnikke ja Eesti kommuniste, kes levitavad kuuldusi, nagu oleks juutidel ja teistel rahvustel Eestisse pääsemisel eesõigus.¹¹⁵ 12. novembril 1920 avaldati Postimehes info, et Moskva opteerimiskomisjoni esimees Kartau on ametist vabastatud ja opteerimiskomisjoni tegevus vajab revideerimist.¹¹⁶ Detsembris avaldas Tööerakonna häälekandja Vaba Maa, et iga

¹⁰⁷ ERA, f. 957, n. 11, s. 247, l. 41–42.

¹⁰⁸ ERA, f. 957, n. 11, s. 247, l. 32.

¹⁰⁹ ERA, f. 957, n. 11, s. 320, l. 76.

¹¹⁰ *Päevaleht*, 27.08.1920, 2.

¹¹¹ ERA, f. 957, n. 11, s. 320, l. 182.

¹¹² ERA, f. 957, n. 11, s. 324, l. 66.

¹¹³ *Ibid.*, l. 67–70.

¹¹⁴ *Päevaleht*, 01.09.1920, 1; *Kaja*, 02.09.1920, 2.

¹¹⁵ *Päevaleht*, 02.09.1920, 1.

¹¹⁶ *Postimees*, 12.11.1920, 2.

päevaga tuleb teateid optantide ebaõiglasest kohtlemisest Eesti ametivõimude poolt.¹¹⁷ Päevalehes tõstatati küsimus, miks satub üle piiri “kahtlast elementi”. Selle kõige juures on aga Eesti omavalitsused ja politsei “koormatud suurest paberitööst ja Eestisse jõudnud optante vintsutatakse ka koha peal”.¹¹⁸

Alates opteerimise alguskuudest kuni selle lõpuni leidsid ajalehtedes kajastamist erinevad probleemid Jamburgi (alates 1922 Kingissepp) piiripunktis Venemaal. Juhtumi kohta, kus Jamburgi jaamas otsiti “kodu- maale tulijad häbematult läbi”, kirjutati, et inimesed on meeleheitel.¹¹⁹ Vabas Maas leiti, et “kultuurrahvad peaksid end Venemaast isoleerima ja enne kui Jamburi metsikusi pole heaks tehtud”, ei peaks transiitvaguneid Narvast Venemaale laskma.¹²⁰ Sageli avaldati infot nii optantide vagunite kinni hoidmisest kui ka optantide vara võõrandamisest.¹²¹ Tomskist Eestisse jõudnud optandi kirjelduses 1. septembri Vabas Maas nimetati Jamburgis toimunut alandavaks ja julmaks ning ka Eesti-poolset karantiini Narvas “kainestavaks, et mitte rohkem ütelda”.¹²² Optant Johannes Arro kirjeldas dokumentide, loomade, raamatute, pesu ning muu vara äravõtmist Jamburgis olevate Eesti kommunistide poolt ja leidis, et Eesti valitsus peaks niisugusele korralagedusele vastu astuma. Kirja lõpus lisis ta, et Narvas “tunti end vabas õhus olevana, esimesel päeval käidi saunas ja tohtri läbivaatusel ning esimene karantiin on suur puhas kivimaja”.¹²³ Ajalehtedes kirjutati, et Vene poolelt on määratud asunikke läbi otsima eestlastest ja lätlastest kommuniste.¹²⁴ Kohati suudeti Jamburgis ära võetud vara ka tagasi saada.¹²⁵

1921. aasta alguses tuletati lugejatele meelde, et “kommunistide ninamehed igatsevad Eestisse”, lisades, et kommunistid tahavad Eestile “lõhkepadruneid alla panna”. Toonitati, et “ei tohi silmi kinni panna selle ohu ees”.¹²⁶ 1921. aasta aprillis anti Päevalehes “suguvendadele” nõu, et nad Venemaale jääksid, lisades, et on raske kontrollida, kas see, et Eesti asunikke Venemaal rohkem taga kiusatakse kui teisi välismaalasi, tõele vas-

¹¹⁷ *Vaba Maa*, 28.12.1920, 7.

¹¹⁸ *Päevaleht*, 28.12.1920, 2.

¹¹⁹ *Postimees*, 05.07.1920, 2; *Päevaleht*, 03.07.1920, 2.

¹²⁰ *Vaba Maa*, 10.07.1920, 2–3.

¹²¹ *Postimees*, 24.07.1920, 2; 27.07.1920, 2; *Vaba Maa*, 16.08.1920, 1; *Postimees*, 02.10.1920, 2; *Päevaleht*, 21.07.1920, 1; 24.07.1920, 1; 21.09.1920, 1; *Vaba Maa*, 04.07.1921, 1.

¹²² *Vaba Maa*, 01.09.1920, 3–4.

¹²³ *Vaba Maa*, 15.02.1921, 4.

¹²⁴ *Vaba Maa*, 22.09.1920, 1, *Postimees*, 05.07.1921, 2.

¹²⁵ *Vaba Maa*, 03.09.1920, 1.

¹²⁶ *Päevaleht*, 13.01.1921, 1.

tab. Küll aga tehti kriitikat välisministeeriumi arvel, leides, et Venemaale ametnikeks saada soovijaid tõmbab sinna midagi muud kui “töötegemise tahe Eesti riigi ja asunike kasuks”. Taaskord leiti, et luua tuleks põhjalikum side kodumaa ja asunike vahel.¹²⁷

Pärast ametliku Eesti saatkonna loomist Moskvasse 1921. aastal korraldati ümber ka opteerimiskomisjoni töö. Osad komisjoni liikmed jätkasid tööd saatkonnas, kus jätkus Eesti ametnike poolne spekulatsioon.¹²⁸ Alates 1920. aasta oktoobrist kuni 1922. aasta novembri keskpaigani olid välisministrid Tööerakonnast. 1921. aasta suvel kirjutati ajalehtedes taaskord Eesti välisesinduse kahtlasest tegevusest, kui Päevaleht süüdistas esimesel juunil välisesindusi “spekulatsioon ja hangeldamisega” kaasainemises. Artiklis leiti, et riiklikud huvid on kannatamas üksikute inimeste ahnuse tõttu.¹²⁹ Postimehes avaldati info, et optandid on nimetanud opteerimiskomisjone vastutulematuks ja süüdistanud neid “spekulatsioon ja raha kokku ajamises”.¹³⁰ Samas väljaandes kirjeldas Moskva opteerimiskomisjoni külasthanud ajakirjanik sealset tööd “elava ja optantide suhtes vastutulelikuna” ja toonitas, “et kirjutab sellest mida näeb, mitte ei vastuta varasema eest”. Artikli lõpus lisati, et “kõik eesti saatkonna liikmed kahjuks ei ole nii abivalmid kui opteerimiskomisjonis ollakse”.¹³¹

1921. aasta 4. augusti Postimehes avaldati intervjuu põhjal Eesti Moskva saadikuga väide, et arusaamatused optantide varanduse transpordis on kõrvaldatud.¹³² Samal kuul teavitati lehelugejaid, et optandid ootavad Venemaalt lahkumisega, sest tohivad kaasa tuua vaid kümme puuda (u 164 kg – toim) varandust. Paljud on lahkudes endale näiteks klaveri ostanud, et kaupa Eestis edasi müüa.¹³³ Eesti saadik Venemaal seostas kraami väljaveos tehtavaid takistusi ka opteerimiskomisjoni töötajate senise tegevusega. Oma salajases kirjas välisministrile 8. märtsist 1921 leidis ta, et “senine osalt ropp ja ettevaatamata optantide varanduste kodumaaale toimetamise viis, iseäranis Petrogradist, hakkab nüüd nähtavasti ennast ka halvast küljest tunda andma. Vene poolt tundub ärevus ja ägedad etteheited Eesti optantide varanduse väljaveo asjus”.¹³⁴ Sama aasta novembris avaldas Eesti saadik Nõukogude Venemaal Tõnis Vares rahulolematust Peterburi komisjoni

¹²⁷ *Päevaleht*, 13.04.1921, 2.

¹²⁸ Medijainen, *Saadiku saatus*, 274–276.

¹²⁹ *Päevaleht*, 01.06.1921, 2.

¹³⁰ *Postimees*, 11.07.1921, 2.

¹³¹ *Postimees*, 01.08.1921, 5.

¹³² *Postimees*, 04.08.1921, 1.

¹³³ *Postimees*, 12.04.1921, 3.

¹³⁴ ERA, f. 957, n. 11, s. 600, l. 11.

salasaadetiste üle, mis ühe kuu jooksul olid kolmel korral Jamburgis häbi-väärselt konfiskeeritud.¹³⁵

1921. aasta augustis avaldati Päevalehes ühe Siberi optandi süüdistus, et optantidele ei anta komisjonide poolt piisavalt teavet selle kohta, mis suguseid dokumente neilt Jamburgis küsida võidakse. Optante rõõvitakse nii Jamburgis kui ka sageli Narva karantiinis. Ajaleht lisis omalt poolt, et rongid Venemaalt on täis “kokku saherdatud” kaupu, nii et optantide kraam enam rongidesse ei mahugi. Leiti, et avalikkuses on kujunenud arusaam, nagu oleks igal erakonnal Venemaa kaubaga omad huvid, sest keegi ei võta midagi ette.¹³⁶ Ajakirjanduse ülevaate rubriigis, tsiteerides nii Päevalehte kui kritiseerides “valitsuse häälekandjat” Vaba Maa, esines Postimees 27. augustil 1921. aastal samade süüdistustega, avaldades kahetsust, et Moskvas ja Peterburis toimuvad “hangeldamised” ei ole siiani kaasa toonud välisministri väljavahetamist.¹³⁷ “Kannatanud optant” avaldas Postimehes arvamust, et just Eesti opteerimiskomisjon on see, kes jätab optandid tihti opteerimiskoostöö osas infosulgu¹³⁸ ning oli allkirjutanu ka 22. septembril 1921 ilmunud Postimehe artiklile, milles leiti, et optantide kraamiveos ei ole siiani suudetud puudusi kõrvaldada.¹³⁹ 31. augustil 1921 avaldati Kaja esilehel karikatuur, kus omavahel arutasid Eestisse opteerimise võimalusi Dzeržinski ja Trotski. Karikatuuuri ülal oli toodud väidetavalt ajalehes avaldatud tsitaat: “Eesti opteerimise komisjon Omskis on opteerinud Eesti kodakondsusesse silmapaistvaid kommuniste (Ajalehe teade).”¹⁴⁰

Optantide arvust ja taustast avaldati Postimehes info Moskva opteerimisosakonna statistika büroo andmete põhjal 1921. aasta detsembris. Tuginedes opteerimisstatistikale 1920. aasta mais opteerimispalve esitanud meeste kohta,¹⁴¹ on toodud välja ka opteerijate rahvus. Mais opteerimistaotluse esitanud meeste arv moodustas kuni 1921. aasta juulini sisse antud palvetest 4,7%. Kodakondsusesse vastu võetutest olid 97,4% eestlased, 1,9% sakslased ja 0,6% venelased; muud rahvused moodustasid opteerijate koguarvust 0,1%. 57,5% olid asunud Venemaale pärast 1910. aastat. Optantidest 23,2% oli olnud Venemaal hõivatud tööstuses ja 17,3% põllutööstuses; 13,5% olid kontori- ja pangateenijad. Statistikas on märgitud

¹³⁵ ERA, f. 957, n. 11, s. 587, l. 272.

¹³⁶ *Päevaleht*, 25.08.1921, 2.

¹³⁷ *Postimees*, 27.08.1921, 2.

¹³⁸ *Postimees*, 31.08.1921, 5.

¹³⁹ *Postimees*, 22.09.1921, 5.

¹⁴⁰ *Kaja*, 31.08.1921, 1.

¹⁴¹ ERA, f. 957, n. 11, s. 1046, l. 2–5.

Zulewased optandid.

„Eesti opteerimise komisjon Dniatš on opteerinud Eesti tootajate ja kaupmeeste ettevõtete kommuniste“.
(Ajalehe teade.)

S. Springi'se joonistus ja puulõige.

Djeršinski: „Bot ištto, seltsimees, et meil sün kushat netšewo, šis šidame aga Dmški ja sealt saame lože šestšije l.“

Trutski: „Werna! Šina ošas tad šal šis „išheta“ ja mina šalkas kulleriks uagu towarišišš šleš manngi l.“

Joonis 1. 31. augustil 1921 Ajalehes Kaja ilmunud karikatuur.

vabad elukutsed – 9,2%, ning transpordi- ja telegraafitöödega oli hõivatud 5% meestest¹⁴²; sarnane ülevaade anti nii erinevate jooniste kui ka tekstina Päevalehes 24. detsembril 1921. Artiklis leiti, et suurem opteerimine on juba läbi ja opteerimist tuleb käsitleda kui “kodanikkude kogumist laialt Venemaalt ühise lipu alla”. Päevalehe artiklis anti seni tehtud statistika järgi ülevaade, et 61% opteerinutest kavatsevad jääda linnadesse, neist 25% Tallinna ja 21,4% Tartusse; maapiirkondadest olid eelistatumad Tartu, Narva ja Võru maakond. Analüüsitud 9167 optandi andmete põhjal oli enim

¹⁴² Postimees, 09.12.1921, 6.

Eestisse tulijatest “töövõimelised” elanikud. Artikli lõpus kiideti optantide visadust ja toonitati, et selliste kodanike tulek Eestisse on oodatud.¹⁴³

Detsembri lõpul anti Vabas Maas ülevaade Eesti-Vene nõupidamisest, kus üritati kokkuleppele jõuda, mida teha 50 vagunitäie Jamburgis optantidelt ära võetud esemetega. Vaba Maa kritiseeris teravalt lepingut, millele Eesti esindajad alla kirjutasi ning leidis, et optantidel pole lootust selle lepingu järgi kinnipeetud varandust tagasi saada.¹⁴⁴ 3. jaanuaril 1922 avaldas Päevaleht, et ajakirjanduses on levinud eksitavad teated, nagu oleks Eesti saatkond optantidelt äravõetud omandi tagasinõudmisest loobunud.¹⁴⁵ 19. veebruaril teatas ajaleht, et Jamburgis kinni peetud optantide varasid, mis seal enne oktoobrit Peterburi ja Moskvasse olid saadetud, hakatakse lähimal ajal tagasi andma.¹⁴⁶

1922. aasta jaanuaris kirjutati nii Päevalehes kui ka Vabas Maas endiste opteerimiskomisjonide ametnike vallandamisest.¹⁴⁷ Vaba Maa ja Kaja teavitasi lugejaid 21. veebruaril sellest, et Nõukogude Venemaa väliskomisariaat süüdistab Peterburi opteerimiskomisjoni esimeest Orgi, sekretär Kogerit, kuller Schipaid jt. keelatud väärtuste väljavedamises Venemaalt.¹⁴⁸ 23. veebruaril avaldati Päevalehes Harjumaa teise osakonna kohtu-uurija palve pöörduda kõigil, kes on opteerunud Peterburi opteerimiskomisjoni kaudu ja näinud seal väärnähtusi, nagu näiteks altkäemaksu võtmine, võltsimine, valedokumentide väljaandmine, anda sellest kohtu-uurijale teada.¹⁴⁹ Ajalehed avaldasid infot ka sellest, et Org kaebas ajalehed Tallinna Teataja ja Sotsiaaldemokraadi laimamise pärast kohtusse. 1923. aasta sügisel mõistis kohus õigeks ajakirjaniku, kes oli avaldanud artikli komisjoni liikmete spekulatsioonidest, joomisest, onupojapoliitikast, aeglasest tööst ja viie juudi opteerimisest Eesti kodakondsusesse.¹⁵⁰ Päevalehe artiklis anti ülevaade kohtus esinenud tunnistajate ütlustest¹⁵¹ ja kohtusaaga jätkus ajakirjanike õigeksmõistvate otsustega 1924. aastal.¹⁵² 1924. aasta novembris mõisteti kohtus süüdi Peterburi opteerimiskomisjoni liige Ervin Indermitte altkäemaksu eest Vene kodanike Eestisse opteerimisel.¹⁵³

¹⁴³ Päevaleht, 24.12.1921, 7.

¹⁴⁴ Vaba Maa, 30.12.1921, 3.

¹⁴⁵ Päevaleht, 03.01.1922, 3.

¹⁴⁶ Päevaleht, 19.02.1922, 3.

¹⁴⁷ Päevaleht, 24.01.1922, 3; Vaba Maa, 25.01.1922, 3.

¹⁴⁸ Vaba Maa, 21.02.1922, 3; Kaja, 21.02.1922, 1.

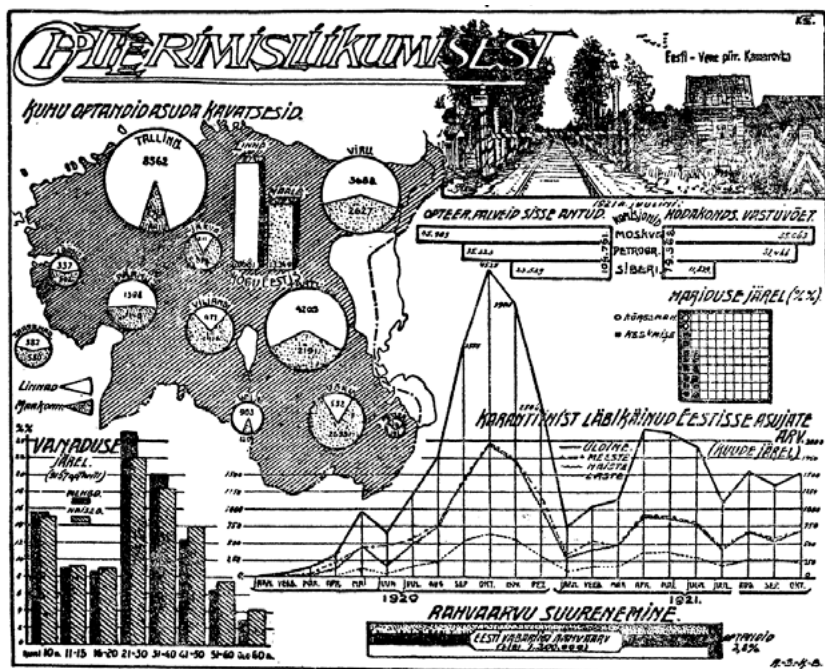
¹⁴⁹ Päevaleht, 23.02.1922, 4.

¹⁵⁰ Päevaleht, 16.10.1923, 6.

¹⁵¹ Päevaleht, 07.11.1923, 6.

¹⁵² Päevaleht, 13.03.1924, 4.

¹⁵³ Päevaleht, 23.11.1924, 4.

Joonis 2. 1921. aasta lõpus Päevalehes ilmunud opteerimise statistilist ülevaadet illustreerinud joonis.

Vene valitsuse dekreedid järgi tuli Venemaal Eesti kodakondsusesse astujatel kas Eestisse tulla või tagasi Vene kodakondsusesse astuda.¹⁵⁴ 1922. aasta märtsi keskel avaldati Päevalehes Eesti Venemaa poliitikat kritiseeriv artikkel. Saadik T. Varest süüdistati suutmatuses teha midagi selleks, et Vene asutused opteerimisdokumente kiiremini menetleks. Samuti tõstatati küsimus, mis saab Venemaale jäävatest asunistest, kas nad peavad tulema Eestisse või võtma Vene kodakondsuse? Leiti, et välisministeeriumis on vaja teha puhastustööd.¹⁵⁵

Vene saatkonna töökorraldust arutati ka riigijuhtide hulgas. 17. juunil 1922 toimunud valitsuse ja välisasjade komisjoni ühisel koosolekul tõdes riigivanem Päts, et saatkonna töötajate avaliku halvakspanu pälvinud n-ö kaubamajana tegutsemine on tingitud saatkonna puudulikest rahalistest vahenditest. Riigivanem leidis, et isegi välismaalased arvavad, et ajalehtedel puudub vilumus välispoliitiliste küsimuste lahkamiseks, kirjutatakse

¹⁵⁴ Pilve, Saueauk, "Eesti kodanike opteerimisest, II", 2141.

¹⁵⁵ Päevaleht, 17.03.1922, 2; 18.03.1922, 2.

“liiga avatud kaartidega”. Optantide teemat puudutati sellel koosolekul vaid niipalju, et väliskomisjoni liige Otto Strandman avaldas arvamust, et opteerimise laiendamine käib Eestile üle jõu. Sõjaminister Jaan Soots toonitas, et Moskva saatkonna ametnike hulgas ei tohiks sallida optante: “ollus, kes ühe jalaga alles tshekas, tuleb sealt välja ajada.”¹⁵⁶

29. augustil 1922 avaldati Kajas selgitus, miks optantide vara ära toomine Venemaalt on veninud. Opteerimise ajal saadeti Venemaalt optantide kraam Eesti piirini tasuta, aga nüüd, kui opteerimise aeg sai läbi, sooviti Venemaal 30 vaguni transpordi eest miljon marka. Valitsuse otsusega pidid summa optandid ise maksma,¹⁵⁷ see aga pälvis optantide pahameele. 12. septembril avaldati Päevalehes opteerunu Otto Siimu kiri infoga, et kahe esimese rongiga toodi Moskvast ära palju opteerimiskomisjonile ja tema kaastöölistele kuulunud vara. Ta esines optantide nimel nõudmisega, et ka need inimesed, kelle asjad esimeses kahes rongis olid, võtaksid maksmisest osa.¹⁵⁸ 17. septembril anti Päevalehes ülevaade optantide koosolekust, kus esineti teravate süüdistustega välisministeeriumi aadressil. Oma varanduste kättesaamiseks paluti pikendada 800 000 marga maksmist 6 kuu peale ning lisati, et omavolist ja kuritarvitamistest tunnistuste andmiseks kutsuti kokku uus koosolek.¹⁵⁹ Kontroll-opteerimiskomisjoni selgituses välisministeeriumi ida poliitilise osakonna juhatajale leiti, et süüdistused on alusetud. Tõdeti, et avalikult ei saa selgitada n-ö arveteta välja antud summasid, mis on läinud vaipade, piltide ja muusikariistade väljaveolubade saamiseks.¹⁶⁰ 28. oktoobril 1922 anti ida osakonnale teada, et Päevalehes ilmunud artikli põhjal avaldati ka Pravdas ülevaade selle kohta, et Venemaa ladudes on palju muusikariistu. Pärast GPU [Vene SFNV Siseasjade Rahvakomissariaadi juures asunud Riiklik Poliitvalitsus – toim.] järelepärimist väljaveolubade kohta on uute lubade “alkäe” muretsemine võimatu.¹⁶¹ Dateerimata emotsionaalses ettekandes välisministeeriumi Vene osakonna juhatajalt valitsusele tunti kibedust ajakirjanduse tegevuse üle, mida peeti suisa sõjasaladuste väljaandmiseks. Ettekandes leiti, et ausal teel ja ilma piirituse vedamiseta Venemaale ei oleks suudetud Eestisse tuua optantide varandust ja tehaste sisseseadeid. Venemaalt varanduste välja viimist peeti õigeks, kuna venelased on Eestist nii palju varandust välja viinud. Ettekande koostaja leidis, et antud juhul tuli moraal unustada ja

¹⁵⁶ ERA, f. 957, n. 12, s. 19, l. 3–9.

¹⁵⁷ *Kaja*, 29.08.1922, 3.

¹⁵⁸ *Päevaleht*, 12.09.1922, 3.

¹⁵⁹ *Päevaleht*, 17.09.1922, 3.

¹⁶⁰ ERA, f. 957, n. 11, s. 1072, l. 291–292.

¹⁶¹ *Ibid.*, l. 281.

lasta varandustel saabuda Eestisse koos endiste uhkete kaupmeeste ja pangadirektoritega, kes nüüd “kallile kodumaale” koos oma varaga soovisid minna. Avaldati vaid kahetust, et seda kõike avalikkuses kirjutada ei saa.¹⁶²

1923. aasta oli tähtaeg, mil Venemaalt pidid lahkuma isikud, kes olid otsustanud võtta Eesti kodakondsuse.¹⁶³ 23. augustil 1923 saadeti Peterburi peakonsuli poolt välisministeeriumi poliitilisele osakonnale info, et paljudel Eestisse minna soovijatel ei ole dokumendid korras ning opteerida soovijad on enamjaolt väga vaesed. Välispassi saamine aga võtab palju aega ning Peterburis on vaesus suur ja tööleidmine väga raske.¹⁶⁴

11. detsembril 1923 avaldati Kajas info, et arvatavasti on Venemaalt Eestisse tulnud kokku umbes 50 000 optanti ning sama suur hulk eestlasi peaks elama veel Venemaal. Artiklis kirjutati, et osad Eestisse tulnud, kes tulidki siia ajutiselt end “täis sööma”, soovivad minna Venemaale tagasi. Moskva ja Peterburi Eesti saatkondades tehakse aga järelepärimisi, kuidas on Eestis korraldatud hoolekanne ja vaeste eest hoolitsemine.¹⁶⁵

16. jaanuaril avaldati Vabas Maas lugu Eesti saadiku Nõukogude Liidu Ado Birgi reisimuljetest Ukraina NSV-st Harkovist. Saadikult saadi info, et Ukrainas on u 200 perekonda esitanud opteerimispalve, neist kümme soovisid Eestisse tulla kiiresti. Enamus neist opteeruda soovijatest olid linnakodanikud, arstid, õpetajad, insenerid, tehnikud, käsitöölised.¹⁶⁶ 1924. aasta mais teatati Päevalehes, et optante on Venemaalt taas väikeste gruppidena saabuma hakanud, kuna Eesti kodakondseid sunnitakse Venemaalt lahkuma.¹⁶⁷

Kokkuvõtvalt võib väita, et Eesti valitsusasutuste tegevus opteerimisprotsessi korraldamisel oli aastatel 1920–22 nelja ajalehe põhjaliku tähelepanu all. Ühest küljest edastasid teateid opteerimise käigust komisjonide esindajad ning välisministeerium ise, teisalt jagati ajakirjanduses aktiivselt hinnanguid. Kriitikat opteerimiskomisjonide töö üle avaldati kõigis neljas ajalehes, süüdistades nende liikmeid (peamiselt Moskvas ja Peterburis) nii puudulikus infojagamises Venemaa eestlastele, kahtlaste isikute (välismaalaste) opteerimises, aegluses ning soovis isiklikult niinimetatud hangedamise läbi rikastuda. Nagu eelpool välja toodud, vastasid need süüdistused vähemalt osaliselt tõele. Venemaa rangeid piiranguid eestlaste vara väljaveole ei seostatud siiski avalikkuses otseselt opteerimiskomisjonide

¹⁶² ERA, f. 957, n. 12, s. 351, l. 9–15.

¹⁶³ Rohtmets-Aasa, *Eesti Vabariigi sisserändepoliitika*, 8.

¹⁶⁴ ERA, f. 957, n. 11, s. 904, l. 43–46.

¹⁶⁵ *Kaja*, 11.12.1923, 1.

¹⁶⁶ *Vaba Maa*, 16.01.1924, 1.

¹⁶⁷ *Päevaleht*, 14.05.1924, 7.

ametnike tegevusega ja kriitika selle üle, et valitsusel puudub kava optantide abistamiseks Eestis, vaibus 1922. aasta lõpuks.

Erinevate parteide häälekandjates kritiseeriti opteerimisprotsessi ja valitsuse tegevust enamasti siis, kui nende parteide esindaja välisministriks ei olnud. Kriitikale järgnevaid selgitusi jagati tihti oma partei häälekandjas. Parteitus Päevalehes avaldati nii opteerimisprotsessi kriitikat kui ka selgitusi, sõltumata sellest, kes kuulusid valitsusse.

Optantide teekonnast Eestisse avaldati artikleid väga harva, küll aga kirjutati Jamburgi piiripunktis toimuvast Venemaa-poolsest ametnike käitumisest optantidega. Kuigi ajalehtedes avaldati Eesti Vabariigi poolt Venemaale üle antud protestinootide sisu, olid väga harvad ajakirjanike endi arvamused teemal, kuidas peaks välisministeerium käituma, et Vene pool opteerimisprotsessi ei takistaks, venitaks või optante paremini kohtleks. Kuigi 1922. aastal tõdeti Päevalehes, et Venemaale jäävad Eesti kodakondsuse võtnud isikud peavad Venemaa kodakondsusesse astuma või maalt lahkuma, ei arutletud sel teemal ajalehtedes pikemalt. Aastatel 1923–24 leidis opteerimine kajastamist veel peamiselt optantide varanduse Eestisse toomise problemaatika ning opteerimiskomisjonide endiste töötajate ümber toimunud kohtuasjade kaudu.

1920. aasta kevadel avaldati vaimustust opteerimisprotsessi käivitumise üle, tervitades Venemaalt saabuvaid kaasmaalasi. Avalikkusele toonitati, et kommunismiohtu ei tasu karta, samas anti aga teada, et Venemaalt ei oodata ajutiselt Eestisse tulijaid ning igasuguseid hangeldajaid. Vabas Maas avaldatud üleskutse suhtuda optantidesse hästi näitab aga, et suure hulga inimeste saabumine Eestisse tekitas sotsiaalseid pingeid. Eestis valitsevat suutmatust nii suurele hulgale inimestele tööd pakkuda näitavad ka Päevalehes avaldatud arvamused, et optantidel on (esialgu) siiski targem jääda Venemaale ning Kajas avaldatud mõte, et pigem tuleks valitsusel ikkagi tegeleda optantide kaitsega Venemaal ja Eestis ei jagu kõikidele põllumaad.

Kuigi 1921. aasta jõululaupäeva Päevalehes toonitati opteerimise rahvuslikku tähtsust, ei tegeletud Eesti ajakirjanduses pärast opteerimise lõppu küsimusega, kuidas kaitsta Eesti kodakondsusi Venemaal. Küll aga kõlas veel 1923. aasta 11. detsembri Kajas mõistaandmine, et Eestisse sooviksid tulla veel vaid isikud, kes oleksid kohalikele elanikele koormaks.

Optandid Eestis

Viimaseks tuleb vaatluse alla, missugune olukord ootas ees Eestisse jõudnud Venemaa eestlasi ning kas nende olukord Eestis leidis kajastamist ka

vaadeldavates väljaannetes. 1920. aastate alguse Eesti ühiskond oli agraarne; hiljaaegu aset leidnud revolutsiooni, sõja ja okupatsiooni tõttu tunti ebakindlust ja hirmu.¹⁶⁸ Sotsiaalsete pingete vähendamiseks ning maata või vähese maaga talurahva maanälja leevendamiseks viidi läbi radikaalne maareform eesmärgiga, et kohasaajad suudaksid endid sellest ära elatada.¹⁶⁹ Eesti ühiskond oli vaene, näiteks Tallinna ja Narva töölisperes võis kuluda sissetulekust 2/3 toidule. 1920. aastad olid Eestis suurte reformide aeg, millega käis kaasas uue kodanliku kihi tekkimine.¹⁷⁰ Aastatel 1921–22 kasvatas tööstus- ja põllumajandustoodang, elavnes laenude andmine ja suurenenes optimism ühiskonnas. See tõi kaasa majanduse ülekuumenemise. 1924. aasta esimene pool oli majanduses halb, ent Friedrich Akeli valitsus suutis stabiliseerida raha kursi ning pöörata rohkem tähelepanu põllumajanduspoliitikale.¹⁷¹

Eestisse jõudnud optandid andsid karantiinist vabanedes kodanikuvaande. Seejärel pidid nad end registreerima elukohajärgses kaitsepolitseijaoskonnas ning võeti politsei järelevalve alla. Isikutunnistus väljastati neile alles siis, kui politseiametnikud olid veendunud, et tegu pole riigivastaselt meelestatud isikutega.¹⁷² Ero Medijainen on kirjutanud, et sageli oli opteerimise taga soov pääseda sõjakommunismist, mitte ihalus ehitada üles oma riiki, mistõttu rasked olud Eestis võisid optantide hulgas tuua kiiresti kaasa pettumuse.¹⁷³

Nagu eelpool kirjeldatud, üritati asunduste esindajatega kohtudes neile selgitada, et maa saamine Eestis on problemaatiline. Ministeeriumite vahelise komisjoni koosolekutel 22. novembril 1920 leiti, et kuna maareform on veel teostamata, ei saa kindlalt väita, kui palju optantidele maad anda saab. Põhimõtteliselt leiti, et maaga võiks varustada 1000 perekonda, kel endil inventar olemas. Tõdeti, et asunikele saaks anda neli mõisat, aga mitte inventari.¹⁷⁴ Ülesanne asunikele sobivate maatükkide leidmiseks tehti põllutööministeeriumile.¹⁷⁵ Eestisse jõudes oli optantidel ajutise peatumiskohana

¹⁶⁸ Hannes Walter, "Eesti ühiskonna hoiakutest 1920. aastate algul", *Kaks algust: Eesti Vabariik 1920. ja 1990. aastal*, toim. Jüri Ant (Tallinn-Tartu, 1998), 10–14.

¹⁶⁹ Tiit Rosenberg, "Eesti 1919. aasta maareform: võrdlusjooni Ida- ja Kesk-Euroopa maadega", *ibid.*, 73–78.

¹⁷⁰ Jaak Valge, *Punased I* (Tallinn: Rahvusarhiiv, 2014), 69–71.

¹⁷¹ Jaak Valge, "Eesti majandus ja majanduspoliitika aastail 1920–1924", *Kaks algust: Eesti Vabariik 1920. ja 1990. aastal*, toim. Jüri Ant (Tallinn-Tartu, 1998), 85–88.

¹⁷² Rohtmets-Aasa, *Eesti Vabariigi sisserändepoliitika*, 33–34.

¹⁷³ Medijainen, *Saadiku saatatus*, 264.

¹⁷⁴ ERA, f. 957, n. 11, s. 576, l. 32–33.

¹⁷⁵ *Ibid.*, l. 32.

võimalik leida majutust optantide “Eesti kodus”, kus ametlik viibimise aeg oli piiratud 5–10 päevale.¹⁷⁶

Optantide eluolu Eestis ei olnud üldjuhul ajalehtede huviorbiidis. 1920. aasta septembris ja oktoobris pälvis tähelepanu hoopis küsimus, kas neil peaks olema valimisõigus tulevastel riigikogu valimistel. Vabas Maas sel teemal sõna võtnud Ado Anderkopp leidis, et optantidele tuleks anda valimisõigus lähtudes Tartu rahulepingu neljandast artiklist, tõlgendades seda nii, et optandid olid Venemaal elanud eestlased. Eesti põhiseadus andis aga hääleõiguse kõigile alates 20. eluaastast, kes on vähemalt aasta Eesti kodakondsuses olnud.¹⁷⁷ 11. novembril 1920 teavitas Postimees lehelugejaid, et optantidel ei ole eelseisvatel riigikogu valimistel hääleõigust.¹⁷⁸ Kaja teatel omasid optandid valimisõigust 1921. aasta kohalike omavalitsuste valimistel, kui nad Valimisseaduse §3 järgi omasid valimisinimekirjade kokkuseadmise ajaks vallas elu- või töökohta.¹⁷⁹

13. novembril arutleti Päevalehes selle üle, et Eestis ei ole asjad optantide osas selged. Mida enam tuleb Venemaalt tööinimesi, seda rohkem näib, et nendega ei osata midagi peale hakata ning puudub riiklik kava. “Optantide kohta vilksatab aga ajakirjanduses läbi igasuguseid arvustavaid tähendusi.”¹⁸⁰ Optantide endi tegevusest Eestis leiab ajalehtedest infot väga harva, seda vaid üksikute töötisimiskoolutuste näol või näiteks 1920. aasta detsembris ajalehes Kaja ilmunud üleskutses osta optantidele Tehnika Liidu aktsiaid selgitusega, et kodumaale jõudnud suguvennad on loonud aktsiaseltsi tootmisruumidega Jõgeval. Plaan oli hakata tootma ja parandama põllutööriistu¹⁸¹, mis polnud ilmselt edukas, kuna Tehnika Liidu esindajad said palvele neid rahaliselt toetada valitsuselt eitava vastuse. Samuti ei garanteerinud valitsus nende laenuaotlust neljale miljonile margale. Oma palves valitsusele rõhutasid abitaotlejad, et ilma laenu rahata nad oma tähtajalisi kohustusi täita ei suuda.¹⁸²

Optantide olukorrast Eestis avaldati 1921. aasta kevadel ja suvel üksikuid teateid. 15. veebruaril kirjutati Päevalehes, et optantide nn Eesti kodus on 1920. aasta maist igapäevaselt 50–60 optanti “esialgset ulualust ja vastuvõtmist leidnud”.¹⁸³ See, kuidas optantide elu Eestis jätkus, ületas uudisekün-

¹⁷⁶ ERA, f. 31, n. 5, s. 660, l. 13.

¹⁷⁷ Nt: *Vaba Maa*, 22.09.1920, 2; 30.09.1920, 2.

¹⁷⁸ *Postimees*, 11.11.1920, 1.

¹⁷⁹ *Kaja*, 12.06.1921, 1.

¹⁸⁰ *Päevaleht*, 13.11.1920, 2.

¹⁸¹ *Kaja*, 05.12.1920, 1.

¹⁸² ERA, f. 31, n. 4, s. 1193, l. 2–6.

¹⁸³ *Päevaleht*, 15.02.1921, 3.

nise harva. 1921. aasta aprillis avaldati Postimehes üleskutse asutada Eesti Asunikkuude Liidu juurde tehnika büroo, kus saaks registreerida opteerunud eriteadlasi, (insenere, tehnikuid, keemikuid, eriteadlasi, agronoomi, kaubandustegelasi, maamõõtjaid jt), et nende teadmisi kasutada ja neile rakendust leida.¹⁸⁴

Kuigi ajalehtedes vihjati, et optantide kohta levib igasuguseid jutte ja riiklik kava optantide abistamises on puudulik, oli otsesest vaenulikkust suhtumist vaadeldavates ajalehtedes optantide kohta harva. Erandlik oli 1921. aasta juuni Postimehes avaldatud lugeja arvamus pealkirja all “Tänamatus”, milles leiti, et Eestisse on saabunud optante, kes kaebavad liigselt siinsete tingimuste üle ega mõista hinnata seda, mida neile pakutakse; samuti on nende hulgas inimesi, kes avaldavad Edasis Eesti-vastaseid artikleid.¹⁸⁵ Sellele arvamusele vastas üks optant, et ta ei mõista, miks opteerimine üldse ette võeti, kui Eestis on keeruline leida nii eluaset kui ka tööd. Optant kurtis põlastava suhtumise üle opteerunutesse ja leidis, et erinevalt soomlastest pole valitsus midagi teinud optantide abistamiseks. Toimetuse poolt lisati kommentaar, et kõiki optante ei peeta kindlasti Eesti riikluse vastasteks, aga neile, kes seda on, tuleb terve jõuga vastu seista.¹⁸⁶ Samas, Narva karantiinis andsid optandid sageli ise ametnikele teada, missuguste isikute meelsus tundus neile kahtlane.¹⁸⁷

Valitsuse tegevusest optantide toetamisel Eestis avaldati 22. aprillil 1922 teade, et 8. aprillil tegutsemist alustanud Asunduste Büroo jagab välja 150 normaaltalu erinevates Eesti maakondades neile optantidele, kel oma inventar olemas ja kes on Venemaal põllumehed olnud.¹⁸⁸

1923. aastal ületasid optandid oma tegevusega ajalehtedes uudisekühnise vaid kui varanduste tagasinõudjad või tunnistajad kohtus. Markantseks näiteks sotsiaalsetest probleemidest Eestis 1923. aastal on 20. aprillil Vabas Maas ilmunud kirjutis, milles avaldati pahameelt, et Mereasjanduse Peavalitsus otsib autojuhti soovitavalt optantide hulgast. Leiti, et eelistada tuleks demobiliseeritud sõdureid, mitte “igasuguseid optante”. Artiklis avaldati lootust, et teedeminister peaks võtma olukorra kohta seisukoha.¹⁸⁹

Neis vähestes vaatluse all olevatel aastatel Eestisse jõudnud optantidest avaldatud uudistest või arvamusavaldustest peegeldus suhtumine, et optandid on rahulolematud Eesti valitsuse suhtes ning avalikkus leiab, et

¹⁸⁴ *Postimees*, 28.4.1921, 6.

¹⁸⁵ *Postimees*, 01.06.1921, 5.

¹⁸⁶ *Postimees*, 18.06.1921, 5–6.

¹⁸⁷ Rohtmets-Aasa, *Eesti Vabariigi sisserändepoliitika*, 21.

¹⁸⁸ *Postimees*, 22.04.1922, 2.

¹⁸⁹ *Vaba Maa*, 20.04.1923, 3.

tegu on tänamatute ja Eesti suhtes vaenulikult meelestatud inimestega. Kui eestlastest Venemaal kirjutati kui kannatavatest kaasmaalastest, siis koju jõudnud Venemaa eestlastes nähti tänamatuid konkurente tööturul.

Jaak Valge on kirjutanud sellest, et Eestisse jõudis koos optantidega suuri varandusi, näiteks enne ärasõitu vahetatud väärisesemete või kunstiteoste näol.¹⁹⁰ Ajalehtedes kirjutati küll sellest, et hangeldajad ei ole Eestisse teretulnud, ent optantide (ei jõukate ega vaeste) igapäevaelu vastu Eestis ajalehtedes huvi ei tuntud. Küll aga ületasid uudisekännise arutelud, kas optantidel kui suurel arvul valijatel on õigus valida parlamenti.

Kokkuvõte

Eesti asunike keeruline olukord Venemaal oli 1920–22 ajalehtede Postimees, Päevaleht, Vaba Maa ja Kaja huviorbiidis. Kui esialgu saadi infot peamiselt Venemaalt tulnud kirjadest, asunike kalendritest ja Eesti valitsuse esindajatelt Venemaal, siis 1922. aasta teisest poolest kirjeldati eestlaste olukorda allikate vähesuse tõttu Venemaal peamiselt ajalehe Edasi põhjal. Ajalehtedes kajastuv suhtumine Venemaal elavatesse rahvuskaslastesse on sarnane: neisse suhtuti heatahtlikult, neile tunti kaasa ning nende viletsas olukorras süüdistati Vene võime ja Eesti kommuniste. Lehelugejaid kutsuti üles organiseerima kaasmaalastele Venemaal toiduabi ning meedias rõhutati opteerimise aktiivsel perioodil, et asundused vajavad tihedamat kontakti Eestiga. Kuigi juba 1920. aastal avaldas Eesti siseminister L. Olesk ratsionaalset arvamust, et Eesti kodakondseid Venemaal koheldakse paratamatult Vene seadustest tulenevalt, jäadi ajalehtedes kordama asunike esindajate poolset soovi arendada võimalikult tihedat koostööd Venemaa Eesti asunduste ja Eestimaa vahel.

Aastatel 1923–24 vähenes info hulk eestlaste olukorrast Venemaal ilmselt suuresti allikate puudusel, aga ka Eesti riigi võimetuse tõttu oma asunikke abistada. Ajalehtedes ei avaldatud enam arvamused, et Eesti riik, eesotsas saatkonnaga, peaks tegelema Venemaale jäänud eestlaste huvide kaitsmisega. Isegi info selle kohta, et Venemaale jäänud Eesti kodakondsed peavad otsustama, kas tulla Eestisse või võtta endale Vene kodakondsus, ei pärvinud avalikkuses arutelusid.

Opteerimisprotsessi käigust ja komisjonide tööoludest ilmusid 1920.–21. aastal igapäevased teated. Esialgsele opteerimise üle rõõmustamisele ja neutraalsetele lühiteadetele lisandus alates 1920. aasta teisest poolest opteerimisprotsessi üle tehtav kriitika. Pahameelt tekitas ühest küljest

¹⁹⁰ Valge, *Punased I*, 71.

opteerimise aeglus, teisalt leiti, et opteerimiskomisjonid lasevad Eestisse kahtlaseid isikuid ning tegelevad Venemaal isikliku kasu tagaajamisega. Isikliku kasu tagaajamisega ning seaduste alati mitte täpse täitmisega, ka optantide abistamiseks, Venemaal kahtlemata tegeleti. Kuna seda avalikkuses tunnistada ei saanud, siis loomulikult jäid selgitamata ka paljude süüdistuste tagamaad. Komisjonide esindajad kaitsesid end infoga, et kui Eestisse asujaid ei kontrollitaks, leiaksid tee Eestisse ka riikluse vastased. Samas leidsid asunike esindajad, et neile jagatakse opteerimise kohta liiga vähe informatsiooni ja neil puudub selge ülevaade oludest, mis Eestis ees ootavad.

Kui Venemaa eestlaste vastu tunti ajakirjanduses vähemalt 1922. aastani elavalt huvi, siis optantide elust Eestis avaldi ajalehtedes äärmiselt vähe infot. Kuigi Vabas Maas kirjutati 1920. aasta novembris, et Eesti valitsusel puudub riiklik kava, mida optantidega teha ning nad unustatakse kohe, kui nad kodumaale saabuvad, ei tundnud ka ajakirjandus optandi kui üksikisiku saatuse vastu Eestis huvi. Optantide endi hääl kostis ajakirjanduses harva, peamiselt probleemide osas nende varanduse veoga ja opteerimisprotsessiga. Avaliku kriitika vältimine on mõistetav, arvestades, et riikluse vastaseid optante võis ähvardada maalt väljasaatmine.

See, et Eesti parteidel puudus eraldi programm sisserännanute osas, peegeldus ka opteerimist käsitlevates artiklites. Kriitikat valitsuse töö üle avaldasid kõik neli ajalehte sõltuvalt sellest, missuguse partei esindajad olid võimul. Suhtumine Venemaa eestlastesse, opteerimisprotsessi ja optantidesse lähtus päevapoliitiliselt ning majanduslikust situatsioonist Eestis. Kuigi 1920. aastal tervitati “Venemaa suguvendi” ja kutsuti valitsust üles kiirendama nende Eestisse saabumist, said neist kohale jõudes “tänamatud” isikud ning konkurendid tööturul.

ABSTRACT: The image of Estonians in Russia and the repatriation process in Estonian dailies in 1920–1924

Signing the Treaty of Tartu between the Republic of Estonia and Soviet Russia on 2 February 1920 gave Estonians in Russia the opportunity to repatriate. It is estimated that approximately 200,000 Estonians were living in Soviet Russia in 1920. About 106,000 persons applied for Estonian

citizenship and approximately 40,000 repatriated. The most active repatriation period was in 1920 to 1922.

This article aims to examine the information about Estonians in Russia that was shared with the Estonian public concerning the repatriation process and the life and conditions of repatriated people in Estonia in 1920 to 1924. To this end, four major Estonian dailies from that period – *Vaba Maa*, *Päevaleht*, *Postimees* and *Kaja* – were analysed. *Vaba Maa* was the newspaper of the Eesti Tööerakond (Estonian Labour Party), *Postimees* of the Eesti Rahvaerakond (Estonian People's Party), and *Kaja* of the Põlumeestekogu (Farmers' Party). Those parties actively influenced politics in Estonia during that time. *Päevaleht* was the largest independent daily.

This article focuses on the content and sources of newspaper reports, and on journalists' comments demonstrating public knowledge and attitudes towards Estonians in Russia, the repatriation process and repatriates. Qualitative content analysis was used to achieve this goal. According to this analysis, news reports were divided into three categories: news about the situation of Estonians in Russia, news about the repatriation process, and news about repatriates in Estonia.

The difficult situation of Estonians in Russia was the topic of interest in the newspapers from 1920 to 1922. The main sources of information were letters from Russia, calendars published by rural Estonian communities, and information from repatriation committee workers. After 1922, information sources became scarce and thus published reports drew their information largely from the communist newspaper *Edasi*. Attitudes towards Estonians in Russia were similar in all four newspapers: benevolent and sympathetic. Russian authorities and Estonian communists in Russia were accused of persecuting Estonian peasants. Between 1920 and 1922, the Estonian government was often called upon to establish closer contacts with Estonian settlements in Russia. During 1923–24 after the active repatriation period, the newspapers no longer called upon the Estonian government to protect Estonians who remained in Russia. Estonian citizens in Russia were advised to change their citizenship or leave Russia but this was not discussed in the newspapers.

News on the repatriation process and the conditions and work of the Estonian committees was widely published during 1920–21. Amusing and neutral news about the repatriation process was soon replaced by criticism. On one hand, the slow pace of the repatriation process was a reason for irritation, but on the other hand, it was said that the repatriation committees were bringing 'loads of strange folks' to Estonia. Government

representatives wrote in the newspapers that the process was slow because if the background of repatriated persons is not thoroughly checked, then people who oppose Estonian independence would come to Estonia. At the same time, information was published claiming that Estonians in Russia lacked information on the repatriation process and that they did not have an overview of the conditions awaiting them in Estonia.

Although there was a high level of interest in the life of Estonians in Russia until 1922, the life of the repatriates in Estonia was of little interest to the media. *Vaba Maa* wrote in November of 1920 that the Estonian government had no agenda for what to do with the repatriates when they come to Estonia, and that they are forgotten by both the government and the media as soon they arrive. The newspapers seldom published the repatriates' 'own voice', focusing mainly on their opinions concerning problems in transporting their belongings.

Estonian political parties did not have a programme concerning the repatriates and this was also reflected in the newspapers. Criticism of the government was noticeable in articles on repatriation and depended on whether or not the party in question was currently part of the governing coalition. Attitudes towards Estonians in Russia, the repatriation process, and repatriates in Estonia depended on the everyday political situation. Although repatriates were initially welcomed to repatriate from Russia at the beginning of 1920 and the government encouraged them to expedite the process, when they arrived they became unwelcome as rivals in the local labour market.

KEYWORDS: repatriation, public opinion, settlements, media, newspapers

LIISI RANNAST-KASK (b. 1982) is a Ph.D. student at the School of Humanities, Tallinn University.*

* Correspondence: Institute of History, Tallinn University. Rütli 6, 10130 Tallinn, Estonia. E-mail: lrannast@tlu.ee